

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Oda Jønland

Storbritannias politikk overfor Libya

Håndteringen av kuppet i 1969

Masteroppgave i historie (femårig lektorprogram)
Trondheim, mai 2018

Oda Jønland

Storbritannias politikk overfor Libya

Håndteringen av kuppet i 1969

Masteroppgave i historie (femårig lektorprogram)
Trondheim, mai 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Min motivasjon for å skrive denne oppgaven har vært en fascinasjon av Libya og Gaddafi. Etter et halvt års utveksling i Ghana oppdaget jeg at det fantes ganske ulike oppfatninger av mannen som styrte landet i over 40 år, og det resulterte i en bacheloroppgave om den Afrikanske Unionens håndtering av den arabiske våren i Libya i 2011. Dette var noe jeg ville fordype meg mer i, og derfor handler masteroppgaven om da Gaddafi først kom til makten gjennom et kupp i 1969, med fokus på hvordan Storbritannia håndterte dette.

Masteroppgaven er ikke historiedidaktisk, men har likevel en stor grad av profesjonsrelevans. Oppgaven er inne på mange temaer som undervises både på ungdomsskolen og den videregående skole, blant annet kolonitid, avkolonialisering, stormaktspolitikk, ideologier og konflikt. Eksempler på kompetansemål innenfor *Samfunn og mennesker i tid* som er relevante er blant annet: «Presentere sentrale trekk ved kolonialismen og situasjonen i et ikke-europeisk område, sett fra ulike perspektiver» og «Vurdere ulike ideologiers betydning for mennesker, politiske bevegelser og statsutvikling på 1900-tallet». Den metodiske forståelsen er også svært relevant, og dekker kompetansemålene innen *Historieforståelse og metoder*. Disse innebærer «Finne og vurdere historisk materiale av ulik art og opphav som kilder, og bruke det i egne historiske framstillinger» og «Presentere en historisk person og drøfte hvordan samtidige ideer og samfunnsforhold påvirket denne personens tenkemåter og handlinger». En ukes arkivarbeid på *The National Archives* i London har gitt meg et enormt læringsutbytte, og oppgaven har gitt meg både metodiske ferdigheter og dybdekunnskap om temaet.

Takk til veileder Tore T. Petersen for støtte og motivasjon gjennom hele prosessen, og til alle som har gjort hverdagen så utrolig bra, spesielt Oda Grømer!

Oda Jønland

Trondheim, våren 2018

Innhold

Forord	i
1. Innledning	1
Problemstilling og avgrensing	1
Historiografi	2
Storbritannia og Midtøsten	2
Storbritannia og Libya	5
Kilder og metode	7
Oppgavens oppbygning	7
2. Historisk bakgrunn	9
Libya.....	9
Storbritannia	12
3. Britisk politikk overfor Libya etter kuppet	15
Interesser og politiske motiver	16
Økonomiske motiver	17
Militær utrekning i bytte mot forhandlinger.....	18
Revolusjonen.....	20
Intervensjon?	21
Anerkjennelse av RCC	24
4. Forhandlingene	27
De militære fasilitetene	29
BAC.....	34
Chieftain tanks.....	35
Den finansielle avtalen	38
5. Lyktes Storbritannia i sin politikk?	41
Nassers Egypt og Sovjetunionen	42
Olje.....	44
6. Konklusjon	47
7. Primærkilder	49
8. Litteraturliste	51

1. Innledning

It is in my view most important that we should establish relations with the new regime very soon as the best way of protecting our interests in Libya. I consider that the only limiting factor to recognition that remains is that we know so little about the personalities and nature of the regime. We do not even know their names.¹

Dette utalte utenriksminister Michael Stewart til statsminister Harold Wilson 4. september 1969, fire dager etter Muammar al-Gaddafis maktkupp i Libya. Gaddafi og hans *Revolutionary Command Council* (RCC) gjennomførte statskupp 1. september 1969, og innførte et regime basert på den arabiske nasjonalismen, som hadde preget Midtøsten i mange år, og som innebar en anti-vestlig politikk. Da Stewart kontaktet statsministeren var kuppmaakernes identitet ukjent, men likevel anså han det som viktig å anerkjenne regimet for å sikre britiske interesser.

Libya hadde vært et selvstendig land siden 1951 og hadde siden da hatt et nært forhold til Storbritannia under kong Idris al-Sanussis regime. Gjennom en avtale fra 1953 hadde britene sikret seg blant annet flyrettigheter og militærbaser mot økonomisk bistand og forsvar av Libya, og ikke minst tilgang til olje. Dette samarbeidet var nå truet.

Storbritannia var i denne perioden allerede i ferd med å avvikle imperiet og trekke seg ut fra området *East of Suez*² på grunn av økonomiske utfordringer, samt Labours ideologiske politikk. De søkte seg vekk fra imperialistrollen og ville redusere forpliktelser i utlandet. Samtidig hadde britene store interesser i Libya, først og fremst oljetilgangen, men også det å hindre sovjetisk innflytelse etter kuppet. I tillegg hadde Storbritannia våpenavtaler med Libya verdt mange millioner pund, samt andre handelsinteresser. For å sikre disse så de seg nødt til å anerkjenne Gaddafis regime for å etablere et nytt forhold til Libya.

Problemstilling og avgrensning

Temaet for denne oppgaven er britisk politikk overfor Libya i kjølvannet av Gaddafis revolusjon. Problemstillingen lyder som følger: *Hvilke interesser var utslagsgivende for Storbritannias politikk overfor Libya, og hvordan håndterte britene kuppet i 1969?* Avgrensningen i tid er lagt til det første halvåret etter kuppet. I denne perioden arbeidet britene iherdig med å etablere nye relasjoner til regimet. Disse forhandlingene pågikk også etter

¹ Michael Stewart (utenriksminister) til Harold Wilson (statsminister), Libya, 4. september 1969, PREM 13/2758, TNA.

² Både *the Near and the Far East*: Den arabiske halvøy, Perserbukta og Sørøst-Asia, med unntak av Hong Kong.

regjeringsskiftet i Storbritannia i juni 1970, men grunnet oppgavens omfang har jeg valgt å fokusere på Labours håndtering. Et sentralt spørsmål som også vil diskuteres er hvorfor britene valgte å ikke intervenere. Avslutningsvis vil jeg drøfte hva som ble resultatet av britenes politikk.

Historiografi

Litteraturen om Storbritannia har vært preget av ideen om vekst og fall; et enormt imperium som gikk i oppløsning etter andre verdenskrig. Denne tankegangen har senere blitt mer nyansert, og flere har lagt mer vekt på at det var mer utrolig at Storbritannia klarte å opprettholde imperiet så lenge som det gjorde, enn at stormakten skulle miste så mye innflytelse i verden.³ For denne oppgaven er dette interessant fordi en bølge av avkolonisering fant sted på slutten av 60-tallet, og Storbritannia vedtok å trekke seg ut fra *East of Suez*. Avviklingen av imperiet kan bli sett på som slutten på Storbritannias status som stormakt, men også som en realistisk tilpasning hvor Storbritannia fortsatt søkte, og utøvde innflytelse. Forskjellen var at de ikke lenger utøvde innflytelse gjennom direkte politisk kontroll og militær tilstedeværelse, men gjennom alternative former for påvirkning. De militære utgiftene var høye og Storbritannia ønsket å redusere kostnadene, men ikke oppgi sin politiske påvirkning. Gjennom teknisk og militær assistanse og handel, kunne Storbritannia sikre innflytelse uten militær tilstedeværelse.

Det er skrevet mye om Libya, Gaddafi og kuppet, men relativt lite om britenes håndtering av kuppet, og hva slags politisk linje de fulgte. Litteraturen om britisk utenrikspolitikk i Midtøsten er likevel sentral for å forstå Storbritannias håndtering av kuppet i Libya.

Storbritannia og Midtøsten

Mange historikere, som David Sanders, hevder at bakgrunnen for oppløsningen av imperiet og uttrekkingen fra *East of Suez* var de økonomiske kostnadene. Nasjonalistiske krefter i koloniene og handelsskiftet fra imperiet til Europa og Nord-Amerika var viktige faktorer for avkolonialiseringen, men til syvende og sist var det kostnadene som var avgjørende for den militære uttrekkingen. Sanders poengterer at Wilson i utgangspunktet forsvarte tilstedeværelsen *East of Suez* og forpliktet seg til å opprettholde det, men at dette endret seg i løpet av hans regjeringstid: «it was only possible to maintain Britain's commitment to NATO (now clearly

³ Reynolds, David. *Britannia Overruled: British Policy and World Power in the Twentieth Century*, (Hoboken: Taylor and Francis, 2013), 27-31.

designated as the first priority) and to avoid ‘overstretch’ by reducing Britain’s global commitment».⁴ Det økonomiske aspektet var ifølge Sanders avgjørende for politikken. I tillegg hevder han at de strukturelle rammene bidro, da Europa var høyest prioritert av britene både handels- og sikkerhetsmessig. Dette innebar at Storbritannia var tvunget til å trekke seg ut fra *East of Suez* for å sikre sin egen rolle i Europa. Labour blir i denne argumentasjonen en faktor for at beslutningen falt når den gjorde – en konservativ regjering ville trolig forsøkt å opprettholde bildet av Storbritannia som stormakt enda lenger – selv om utfallet til slutt ville blitt det samme.

Robert Self trekker også fram de økonomiske forutsetningene som utslagsgivende for politikken. Til tross for at Wilson ønsket å beholde Storbritannias posisjon *East of Suez*, førte de økonomiske utfordringene, spesielt med devalueringen av pundet i 1967, til at de måtte kutte forsvarsbudsjettet drastisk og derfor trekke seg ut. Samtidig påpeker Self at selv om de økonomiske forutsetningene la føringer for politikken, var hver retrett fra imperiet og verdensrollen et *politisk valg*.⁵

Økonomien var definitivt en viktig faktor for uttrekkingen, men kan ikke alene forklare hvorfor Storbritannia gav opp *East of Suez*. Rhiannon Vickers hevder at «the economic problems were to greatly influence, but not determine, Wilson’s foreign policy».⁶ Hun trekker fram flere begrunnelser for uttrekkingen:

The reasons for the ensuing withdrawal of troops were financial, military and political; financially, Britain could not afford to maintain its defence commitments; militarily, British forces were over-stretched and could not meet their commitments; and politically, Wilson wanted an announcement to appease the left of the Labour Party, which was growing increasingly restless over defence issues.⁷

Labour var splittet i spørsmålet, og venstresiden i partiet ønsket uttrekking, ikke bare av økonomiske, men også *ideologiske* grunner. I 1960 brukte statsminister Harold Macmillan uttrykket *The wind of change* om at kolonitiden var over og en ny tid var på vei, og denne tankegangen hadde bred støtte i Labour.

⁴ Sanders, David. *Losing an Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*, (Houndmills: Macmillan, 1990), 114-120, 230.

⁵ Self, Robert. *British Foreign and Defense Policy since 1945: challenges and dilemmas in a changing world*, (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 59, 165-167.

⁶ Vickers, Rhiannon. *The Labour Party and the World: Labour’s Foreign Policy since 1951*, (Manchester University press, 2011), 60.

⁷ Vickers, *The Labour Party and the World: Labour’s Foreign Policy since 1951*, 4, 76-77.

Som Sanders mener David Reynolds at Wilson, som gikk fra å være på Labours venstreside til å forsøke å opprettholde Storbritannias stormaktsposisjon, ønsket å beholde stillingen *East of Suez* helt til det ble umulig. Dette var både økonomisk, med devalueringa i 1967, men også politisk, da flertallet i partiet ønsket uttrekking av ideologiske årsaker.⁸ Både de strukturelle og de ideologiske årsakene bidro til at Labour så seg nødt til å gi opp imperiet og *East of Suez*, men som Sanders poengterer var det de økonomiske forutsetningene som først og fremst la grunnlaget for dette.

Daniel Yergin trekker ikke fram økonomien som hovedårsak til uttrekkingen, han fremmer i stedet økonomien som grunn til å bli værende i området:

That might have been seen as a rather small amount [12 millioner pund årlig], an assurance premium, given the vast investment by British oil companies in the region, generating both corporate earnings that had a very positive impact on the British balance of payment and very large revenues for the government's exchequer.⁹

Begrunnelsene handlet også om det politiske miljøet. Voksende nasjonalisme gjorde det uklart å fortsette militær tilstedeværelse. Dette hadde en destabiliserende effekt, noe oppgaven underbygger. Tore Petersen hevder også at det ikke handlet om evnen, men om viljen: «there is little doubt that distaste for empire and anti-colonialism were the chief factors for the British withdrawal east of Suez».¹⁰ Det økonomiske aspektet var altså ikke hovedårsaken, men bidro til fortgang i prosessen. Dette står i sterk kontrast til de ovennevnte, som ikke utelukker at det også var andre grunner til å trekke seg ut, men at den økonomiske situasjonen la grunnlaget for det. Både strukturelle og ideologiske årsaker førte til at Storbritannia så seg nødt til å gi opp *East of Suez*. Dette inkluderte ikke basene i Libya, men britenes utenrikspolitikk overfor landet ble likevel påvirket av det.

Ole Aksel Øveraas vektlegger i sin mastergradsavhandling at den militære uttrekkingen på ingen måte betydde politisk overgivelse fra britenes side. Storbritannia hadde en bevisst strategi som gikk ut på å bevare mest mulig av sin innflytelse i regionen, gjennom indre og ytre konsolidering og alternative former for innflytelse. Konsolidering handlet om reformer og modernisering innad i en stat, samt å sikre grensene mellom landene. Stabile stater var avgjørende for at Storbritannia kunne fortsette å utøve sin innflytelse. Alternative former for

⁸ Reynolds, *Britannia Overruled: British Policy and World Power in the Twentieth Century*, 213-219.

⁹ Yergin, Daniel. *The Price: the epic quest for oil, money and power*, (London: Simon & Schuster, 2008), 547-548.

¹⁰ Petersen, Tore T. *The Decline of the Anglo-American Middle East, 1961-1969: A Willing retreat*, (Brighton: Sussex Academic Press, 2006), 73-74.

innflytelse innebar først og fremst teknisk assistanse, det vil si våpensalg, opplæring og utlån av britiske offiserer.¹¹

Storbritannia og Libya

Libya var verken en britisk koloni eller lokalisert *East of Suez*, men like fullt en del av både Nord-Afrika og Midtøsten. I lys av dette ble Storbritannias valgmuligheter begrenset da de allerede hadde tatt et standpunkt om å distansere seg fra den tradisjonelle imperialistrollen, samt å kutte ned på forsvarsbudsjettet. Da Gaddafi og RCC gjennomførte sitt kupp 1. september 1969 vurderte derfor ikke britene å intervensjonere eller kjempe mot kuppet. Dette skyldtes også erfaringene fra Suez-krisen i 1956, da Storbritannia samarbeidet med Frankrike og Israel i et mislykket forsøk på å styrte Nassers regime i Egypt. Britene ble sterkt kritisert av det internasjonale samfunnet for å gripe inn i en selvstendig stats anliggende.

Sanders, som hovedsakelig fremmer de strukturelle årsakene til militær uttrekking, trekker også fram at britene førte passiv og pragmatisk politikk:

As with Libya, in all these cases [kupp i blant annet Nigeria og Ghana] the British government's awareness of its own physical inability to impose a military solution- as well as the strongly antipathetic international reaction which intervention would have invoked- counselled a policy of caution. It was better to do nothing and risk a gradual loss of influence and investments than to embark on a vainglorious campaign to restore pro-British regimes which could only survive with continued- and substantial- military support. This was classic *realpolitik* calculation on the part of the British government, but in the straightened economic circumstances of the time it implied post-imperial *non-involvement* rather than further efforts at colonial subjugation.¹²

Storbritannia hadde ikke ressurser nok til å sikre seg britiskvennlige regimer gjennom militære intervensjoner, og heller ikke et ønske om å føre en slik imperialistisk politikk. I tillegg var kong Idris i britenes øyne allerede et tapt prosjekt; «It was clearly not, at that time, worth fighting to keep a weak and unpopular king in power».¹³

Selv om Storbritannia mistet visse fordeler, som treningsfasilitetene og flyrettighetene, var det likevel positivt å bli fritatt fra forsvarsavtalen og forpliktelser overfor Libya da RCC

¹¹ Øveraas, Ole A., «Labour og enden på *east of Suez*: Militær uttrekking, ikkje politisk oppgjeving» (Mastergradsavhandling, O. A. Øveraas, 2011), 87.

¹² Sanders, *Losing an Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*, 122.

¹³ Blundy, David og Lycett, Andrew. *Gaddafi and the Libyan Revolution*, (London: Weidenfeld and Nicolson, 1987), 60-61.

ønsket å terminere avtalen fra 1953. Basene spilte ikke en like viktig rolle da det ikke lenger var noe imperium igjen å beskytte, og det var heller ikke var aktuelt å bruke dem til angrep eller trussel om intervensjon mot andre arabiske land.¹⁴ For å sikre de resterende interessene var det viktig for britene å etablere et nytt forhold til Libya, først og fremst gjennom det som utad virket som ettergivenhet, men som i realiteten var pragmatiske forhandlinger. Britene forsøkte å knytte seg til regimet gjennom det Øveraas omtaler som alternative former for innflytelse, det vil si teknisk og militær assistanse, uten å inngå forpliktelser.

Ifølge Sanders var britenes største bekymring at de skulle etterlate et maktvakuum som Sovjetunionen ville fylle.¹⁵ Å hindre sovjetisk innflytelse var øverst på listen for britenes politiske mål i Libya, men også oljetilgangen var sterkt prioritert. David Blundy og Andrew Lycett argumenterer for at oljen var det overordnede målet¹⁶, men som oppgaven vil vise var britene klar over at Libya var avhengige av det europeiske markedet for å eksportere all oljen. Britenes politikk var derfor styrt av å forsøke å være på god fot med det nye regimet for hindre sovjetisk innflytelse. Videre var olje og andre kommersielle og finansielle interesser viktige, dette vil bli utdypet i kapittel 3.

Som vi har sett er det noe ulik oppfatning blant forskere av årsakene til Storbritannias militære uttrekning. Flere forskere fremhever de økonomiske aspektene som viktigst (Sanders og Self). Andre vektlegger i større grad de ideologiske faktorene (Vickers, Reynolds, Yergin og Petersen). Mine funn tyder på at Storbritannias politikk overfor Libya etter kuppet var påvirket av alle disse faktorene, men først og fremst de økonomiske. Angående selve håndteringen av kuppet argumenterer jeg, i likhet med Sanders, for at Storbritannias løsning var å føre en *tilsynelatende* ettergiven politikk. De motsatte seg ikke revolusjonen og anerkjente det nye regime nærmest uten å vite hvem de var og hva slags politikk de ville føre. Britene vurderte dette som en sikrere måte å fremme sine interesser på, heller enn å intervenere åpenlyst og risikere å miste alt. Som Øveraas hevder var ikke den militære uttrekningen et tegn på politisk overgivelse fra britenes side. Mine funn viser at britene godtok militær uttrekning i Libya etter kuppet, fordi de søkte å etablere gode relasjoner til regimet og fortsatt ønsket innflytelse. Dette forsøkte de gjennom alternative former for innflytelse, som å trene opp den libyske hæren og selge våpen og militære systemer.

¹⁴ Wright, John L. *A History of Libya*, (London: Hurst, 2010), 200.

¹⁵ Sanders, *Losing an Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*, 132.

¹⁶ Blundy og Lycett, *Gaddafi and the Libyan Revolution*, 60-61.

Kilder og metode

Kildene som danner grunnlaget for oppgaven er hentet fra *the National Archives* (TNA) i Kew, London, det offisielle arkivet i Storbritannia. Spesielt viktig er *Foreign and Commonwealth Office* (FCO), tilsvarende det norske utenriksdepartementet, hvor de fleste dokumentene er hentet fra. Dokumentene knyttet til Libya er hentet fra FCO 39 *North African Department* (NAD), som utgjør hovedgrunnlaget for dette materialet. De fleste dokumentene er kommunikasjon mellom FCO, NAD og diplomater, i form av telegrammer og rapporter. I tillegg har jeg brukt dokumenter hentet fra Prime Ministers Office (PREM) og fra Cabinet Office (CAB), hovedsakelig Defense and Oversea Policy Committee (DOP), som utgjør en mer politisk empiri sammenliknet med det mer byråkratiske FCO og NAD.

Kildene er kun bruddstykker av fortiden og kan ikke rekonstruere hele historien. Gjennom kildekritiske studier bidrar de likevel til å gi et mest mulig korrekt bilde av historien slik den utspilte seg. De fleste kildene fra TNA er primærkilder, altså originale kilder som er nærmest hendelsene som fant sted. De har den fordelen at man kan følge korrespondansen mellom diplomater i Libya og politikerne i Storbritannia. På den måten kan man nyansere studiet mer og følge hva slags informasjon de hadde, og hvilke hensyn som lå bak ulike beslutninger, i stedet for å kun se på hvordan sluttresultatet ble. Dette er spesielt viktig i denne oppgaven som tar for seg håndteringen av et kupp som det var mye usikkerhet rundt.

Hovedfokuset har vært FCO i 1969 og 1970 og kildene danner derfor et godt grunnlag for å kunne studere britisk politikk overfor Libya. Jeg kom ikke over noen hemmeligstemplede dokumenter, en utfordring mange forskere møter, og empirien er derfor representativ for den informasjonen som finnes.

Sekundærkildene har bidratt til å sette hendelsene i en større sammenheng, men er lite detaljerte om mitt konkrete tema. Derfor står empirien sentralt i denne oppgaven, og bidrar til å belyse et tema det ikke er skrevet mye om.

Oppgavens oppbygning

Bakgrunnskapittelet tar for seg Libyas historie og veien mot revolusjonen i 1969. Både kuppet og forhandlingene var påvirket av landets tidligere forhold til vestlige stater. Derfor redegjøres det kort for Storbritannias tidligere relasjoner til Libya, og Labours politiske ståsted forut for kuppet. Kapittel 3 undersøker britenes interesser og politiske motiver i Libya, samt håndteringen av kuppet den første måneden. Målet var å danne et nytt fundament for å bevare sin innflytelse gjennom alternative former for påvirkning. I kapittel 4 analyserer jeg

forhandlingene mellom Storbritannia og RCC, og drøfter utfallet av disse. Avslutningsvis tar kapittel 5 for seg hvorvidt de lyktes i sin politikk.

2. Historisk bakgrunn

Da Gaddafi kom til makten var Libya et rikt land takket være oljen, men fremdeles avhengig av teknologisk hjelp. Andre sektorer var underutviklet, riket var i liten grad konsolidert, og oljerikdommen hadde ført til utbredt korrupsjon. Politisk hadde landet vært vennlig innstilt overfor Vesten, men Midtøstens anti-imperialistiske strømninger førte til at kongen måtte balansere sin pro-britiske innstilling og nasjonalistiske mål. Britene trakk seg militært ut fra Benghazi i 1967 etter seksdagerskrigen¹⁷ på grunn av libyske protester mot deres tilstedeværelse, samt Labours politikk om militære budsjettkutt.

Labour kom til makten med Wilson som statsminister i 1964, etter 13 år med konservativt styre. Verden var i endring, og Labours ideologiske grunnlag støttet de anti-imperialistiske strømningene. Partiet var likevel delt, og spesielt høyresiden ønsket å opprettholde Storbritannias status som stormakt. Dette var ikke gjennomførbart grunnet de økonomiske utfordringene; «The reality behind Britain's Global Strategy was, quite simply, the dichotomy between her defence aims and commitments and insufficient growth in the economy to finance them,»¹⁸ men også på grunn av deres ideologiske anti-imperialisme.

Venstresiden i partiet vant fram og Wilson valgte til slutt å trekke seg ut fra *East of Suez* og heller satse på Europa, som nå var den viktigste arenaen for både handel og sikkerhet. Dette fikk utslag for politikken overfor Libya. Britene ønsket å kutte i kostnader og trekke seg ut, samtidig som de ville sikre sine interesser i landet. Denne delen vil diskutere hvordan Labours politikk ble utviklet, for å belyse hvorfor de handlet som de gjorde høsten 1969, men først litt om Libya og veien mot revolusjonen.

Libya

The history of Libya in the twentieth century represents, even by Middle Eastern standards, an extraordinary odyssey: from Ottoman backwater to Italian colony; from conservative monarchy to revolutionary regime; from rags to riches; and from brinkmanship to a grudging and still unfolding statesmanship.¹⁹

Libya er et splittet land, med Tripolitania i vest, Kyrenaika i øst og Fezzan i sør. Disse delene ble ikke forent før Libya ble et selvstendig land, noe de fortsatt bærer preg av. Opp gjennom

¹⁷ Den tredje israelsk-arabiske krig, Israel mot Egypt, Jordan og Syria. Israel vant og tok landområder fra de arabiske statene.

¹⁸ Kaiser, Wolfram, og Staerck, Gillian, red. *British Foreign Policy, 1955-64: Contracting Options*, (Basingstoke: Macmillan, 2000), 52.

¹⁹ Vandewalle, Dirk. *A History of Modern Libya*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 1.

tidene har landet vært under både gresk, romersk, bysantinsk, arabisk og osmansk styre.²⁰ Fra 1911 ble Libya underlagt Italia, et brutalt styre som til tross for sterk motstand holdt frem til andre verdenskrig. Denne perioden satte dype spor i den libyske befolkningen. Italienerne var tvunget til å trekke seg ut etter tapet ved El Almein i Egypt i 1942, og seierherrene Storbritannia og Frankrike tok over kontrollen.²¹

Oljen i Libya var da enda ikke oppdaget, men landet hadde en god beliggenhet for Storbritannias fly- og militærbaser og dermed deres globale forsvarsstrategi. Den omfattet ønsket om å holde Sovjetunionen ute, men også om strategiske flybaser.²² Etter tap av Palestina og Egypt ønsket Storbritannia baser for flyruter til Øst-Afrika, det Indiske hav og det østlige Asia. Både Storbritannia, Frankrike, Sovjetunionen og USA søkte innpass i Libya, samtidig som italienernes uttrekning førte til en oppblomstring av nasjonale politiske partier, som ønsket et samlet og uavhengig Libya. Da stormaktene ikke ble enige om en løsning lot de FN få avgjøre hva som skulle skje med Libya, men heller ikke FN produserte resultater. Britene bestemte da i 1949 at Kyrenaika skulle få selvstyre under Idris al-Sanussi, som allerede var installert som emir under italienerne. Sanusiene var en religiøs og etter hvert politisk gruppe i den østlige delen, og de spilte en stor rolle for landets historie. For at stormaktene skulle kunne inngå avtaler og etablere militære baser (og for å holde Sovjet utenfor) måtte landet bli selvstendig. Libya fikk dermed sin frihet i 1951 med Idris som konge, og de vestlige stormaktene fikk sine baser og innflytelse med et provestlig regime.²³

I 1953 ble *Anglo-Libyan Treaty of Friendship and Alliance* underskrevet, en tjueårig avtale om vennskap og allianse, som også inneholdt en militær og finansiell del. Dette sikret britene militære fasiliteter og flyrettigheter mot økonomisk bistand, utviklingshjelp og forsvar mot ekstern aggresjon. Også USA inngikk en avtale om Wheelus-basen mot finansiell støtte.²⁴ Disse militærbasene vakte sterk misnøye blant de libyske nasjonalistene da de fryktet at de kunne bli brukt mot andre arabiske land, som Storbritannia faktisk vurderte under Suezkrisen i 1956. Suezkrisen ble på mange måter et vendepunkt for britene, og styrket den arabiske nasjonalismen mot vestlige land og imperialisme. Nasjonalistene fikk økt oppslutning også i Libya, hvor mange demonstrerte mot britenes inngripen, og kong Idris ble satt i en vanskelig situasjon som mellommann.

²⁰ Pargeter, Alison. *Libya: The Rise and Fall of Qaddafi*, (New Haven: Yale University Press, 2012), 12-14.

²¹ Vandewalle, *A History of Modern Libya*, 44-45.

²² Brown, L. Carl, red. *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*, (London: I.B. Tauris, 2001), xiv.

²³ Pargeter, *Libya: The Rise and Fall of Qaddafi*, 25-33.

²⁴ Wright, *A History of Libya*, 183.

Libya var underutviklet og et av de fattigste landene i verden, og dermed avhengig av støtte fra hovedsakelig Storbritannia og USA. I tillegg fremmet kong Idris først og fremst Kyrenaika. Idris al-Sanussi ble konge først og fremst fordi han var den eneste skikkelsen med maktgrunnlag, ikke basert på hans personlige egenskaper som leder. Tradisjonelle bånd som stammer og klaner utgjorde det sosiale grunnlaget i samfunnet. Han evnet ikke å konsolidere landet, eller sørge for et demokratisk styresett. Naturlig nok styrte han slik han kunne; som patroniserende stammeleder, og som religiøs leder.²⁵ Da oljen ble oppdaget i 1959 ble styret også mer korrump, og til tross for, eller på grunn av, den nyvunne rikdommen ble det enorme sosiale og økonomiske forskjeller blant befolkningen.²⁶

Den arabiske nasjonalismen, som preget Midtøsten og Nord-Afrika på 60-tallet, fikk derfor fotfeste også i Libya. Inspirasjon kom fra både Gamal Abder Nasser i Egypt og Abd al-Karim Kassem i Irak. Nasser førte en nasjonalistisk og antivestlig politikk og kjempet for pan-arabismen; de arabiske landene skulle samles under Egypts ledelse. Kassem var først og fremst en irakisk nasjonalist som ønsket å kvitte seg med det gamle monarkiet og rollen som britisk marionett, noe han fikk til gjennom et kupp i 1958.²⁷ Påvirkningen kom også i form av radiostasjonen *Voice of the Arabs*, egyptiske, palestinske og sudanske lærere som arbeidet i landet, samt libyske studenter og militæroffiserer som hadde studert og fått opplæring i utlandet. En økende middelklasse med utdannede og arbeidende libyere så den arabiske nasjonalismen som løsningen på landets utfordringer og et godt motsvar til det konservative monarkiet og den utenlandske innflytelsen. Videre bidro Seksdagerskrigen i 1967 til sterkere antivestlige holdninger, som gav revolusjonære nasjonalister et godt grunnlag for å gjennomføre et kupp.²⁸

Libya gikk aldri gjennom en frigjøringskamp for sin selvstendighet, og som vi har sett manglet landet en felles nasjonalfølelse. Den arabiske nasjonalismen traff likevel mange unge libyere, og monarkiet med sterke bånd til Storbritannia ble styrtet av Gaddafi 1. september 1969.

I ukene før kuppet fant sted var kongen på reisefot og etterlot dermed et maktvakuum. I hans fravær var flere kupplaner aktuelle. Dette var underbygd av at han var gammel og skrøpelig og selv hadde et ønske om å abdisere, og at det var forventet en omstridt arvestrid om tronen. Den rettmessige arvtakeren til tronen var kongens nevø, kronprins Hassan Ridha, men han var ikke populær. Blant de aktuelle kuppmakerne var spesielt Omar Shelhi framtreddende.

²⁵ Pargeter, *Libya: The Rise and Fall of Qaddafi*, 36-41.

²⁶ Yergin, *The Price: the epic quest for oil, money and power*, 511.

²⁷ Brown, *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*, 35-36.

²⁸ Wright, *A History of Libya*, 181, 189-191.

Han var kongens rådgiver og hadde stor innflytelse, men var heller ikke spesielt populær. Andre kandidater var velstående forretningsmenn og teknokrater, samt noen ledere i hæren. En liten gruppe av unge offiserer ble ikke sett på som en like stor trussel av regjeringen og ble derfor oversett.²⁹ Under Gaddafis ledelse klarte RCC å gjennomføre sin revolusjon på en relativt fredelig måte. Til tross for de første usikre dagene klarte de å ta kontroll over landet og ble raskt et internasjonalt anerkjent regime. RCC hadde et ideologisk grunnlag basert på Nassers, og ønsket å løsrive landet fra avtalen fra 1953, stenge de utenlandske basene og la landets oljerikdom komme det libyske folket til gode i større grad.

Storbritannia

Storbritannias politikk overfor Libya i 1969 kan sees i lys av mange kontekster. På slutten av 60-tallet var Storbritannia som nevnt i en fase med avkolonisering og militær uttrekning. En av faktorene var den økonomiske; Storbritannias relative økonomiske nedgang sammenliknet med andre industrialiserte land var betydelig. De hadde satset på at Samveldet (*the Commonwealth*) og *sterling area*³⁰ ville sikre landet, og uteble fra *the European Economic Community* (EEC, forløperen til EU), som ble sterke konkurrenter.³¹ Ettersom de europeiske landene tok igjen Storbritannia etter krigen og markedet ble mer globalisert og liberalisert, mistet Storbritannia mye av handelsdominansen i samme periode som avkolonialiseringen.³² Landet søkte om medlemskap i EEC for sent til å utnytte den nye europeiske situasjonen, og for å forbedre sin posisjon i Europa måtte forpliktelsene i resten av verden reduseres.

Storbritannia hadde knyttet seg til USA og deres *special relationship*³³, men forholdet var problematisk. USAs president Lyndon B. Johnson kom ikke godt overens med statsminister Wilson, spesielt fordi Wilson ikke støttet USA med soldater i Vietnam. I 1965 inngikk Johnson en avtale med Wilson om å støtte pundet for å forhindre devaluering. Til gjengjeld måtte Storbritannia forbli *East of Suez*, samt gi støtte til Vietnamkrigen. I tillegg måtte de beholde de amerikanske våpenkontraktene. Avtalen var mislykket: i 1967 annonserte Storbritannia massive kutt *East of Suez*, kansellerte bestillingen av amerikanske F-111-fly, og Wilson devaluerte pundet.³⁴ Til tross for at det angloamerikanske forholdet naturlig nok ble svekket,

²⁹ Wright, *A History of Libya*, 195-196.

³⁰ *Sterling Area* besto av land som enten knyttet sin valuta til det britiske pundet eller hadde pundet som valuta.

³¹ Reynolds, *Britannia Overruled: British Policy and World Power in the Twentieth Century*, 196.

³² Kaiser & Staerck. *British Foreign Policy, 1955-64: Contracting Options*, 20.

³³ Uttrykk for det nære forholdet mellom USA og Storbritannia, historisk, kulturelt og politisk.

³⁴ Self, *British Foreign and Defense Policy since 1945: challenges and dilemmas in a changing world*, 86-87.

fortsatte samarbeidet mellom landene på en rekke felt. Hovedproblemet var at USA ønsket at Storbritannia skulle forbli *East of Suez*, mens britene ønsket seg ut.

Tradisjonelt har britisk utenrikspolitikk basert seg på realpolitikk som skulle fremme og beskytte britiske interesser. Det konservative partiets utenrikspolitikk var i større grad enn Labours basert på britiske interesser, og ikke så mye på Storbritannias forpliktelser overfor det internasjonale samfunnet. Mens de konservative så på innenriks- og utenrikspolitikk som to ulike felt, så Labour begge deler som en helhet, og var derfor mer preget av sitt ideologiske grunnlag. Labour var for eksempel en sterk kritiker av Suezkrisen, som de mente var moralsk og ideologisk forkastelig, og Labours partileder mente at Anthony Eden burde gå av for å redde landets rykte og ære. Labour hadde et bredere spekter av politiske meninger som skulle bli hørt. Fagforeningsbevegelsen sto spesielt sterkt og inneholdt mange ulike grupperingen, og alle ønsket å påvirke partiets utenrikspolitikk. Dette kunne være handlingshemmende, og gjorde at Labour ofte hadde mindre uttalte mål enn sitt motparti. Videre var Labours politikk oftest utviklet i opposisjon med en alternativ utenrikspolitikk som gjenspeilet innenrikspolitikken. Likevel måtte Labour i regjering også forholde seg til endringer utenfor Storbritannia, noe som krevde at de tilpasset sin utenrikspolitikk.³⁵ Med andre ord: de var pragmatiske.

Labour gikk i 1964 til valg på avkolonialisering, nedrustning og å redusere spenningen i den kalde krigen. Wilson var opprinnelig bestemt på at han ikke ville trekke landet ut fra *East of Suez*, men møtte motstand fra partiet. Labour ønsket en mer helhetlig politikk som reduserte imperialistrollen og som fokuserte på Europa, spesielt under den økonomiske krisen i 1966 og devalueringen av pundet året etter.³⁶ Wilson valgte da heller å kutte i forsvarsutgifter enn velferdsytelser, i tråd med Labour politikk.³⁷

Forsvarskutt innebar militær uttrekning, og britenes uttrekning fra Aden er verdt å nevne for å forstå britisk utenrikspolitikk. De konservative besluttet i 1964 å avkolonisere Sør-Arabia³⁸ innen 1968, og samtidig beholde sin base i Aden. Voldelige organisasjoner kjempet for frigjøring fra britisk styre og for kontroll, og Labour forsøkte å forlate et selvstendig Aden i fred og ro. Til tross for løfter om å overholde sikkerhetsavtaler trakk britene seg ut i 1967, og til tross for forsøk på reformer og konsolidering forlot de Aden og etterlot seg kaos.³⁹ Lærdommen fra Aden var at britisk militær tilstedeværelse provoserte arabiske nasjonalister og

³⁵ Vickers, *The Labour Party and the World: Labour's Foreign Policy since 1951*, 10-13, 36.

³⁶ Vickers, *The Labour Party and the World: Labour's Foreign Policy since 1951*, 58, 75.

³⁷ Joyce, Miriam. *Ruling Shaikhs and Her Majesty's Government: 1960-1969*, (London: Frank Cass, 2003), 5.

³⁸ The South Arabian Federation ble opprettet i 1962 og besto av 17 medlemmer, under Storbritannias beskyttelse

³⁹ Petersen, *The Decline of the Anglo-American Middle East, 1961-1969: A Willing retreat*, 92.

hadde en destabiliserende effekt. Aden viste også hva som lå i vente for britene dersom de mislyktes i sin politikk om å etterlate seg stabile regimer med fortsettende britiske innflytelseskanaler, samt hvor fånyttes alternative former for påvirkning var overfor regimer som ikke var historisk eller ideologisk disponert for britisk tiltrekningskraft.⁴⁰

Opprøret i Aden spredte seg også til Dhofar i Oman, hvor sultanen nektet å modernisere og reformere landet slik Storbritannia ønsket. Labour gav våren 1970 støtte til et kupp som de konservative stilte seg bak og gjennomførte juli 1970. Siden sultanen hadde mistet grepet, og en potensiell regimeendring ville innebære et venstreradikalt styre Storbritannia ikke kunne påvirke, og dette igjen kunne føre til at britenes storstrategi i regionen ble truet, støttet britene kuppet for å sikre sin innflytelse og dermed sine interesser.⁴¹ Storbritannia var avhengig av vennlig innstilte regimer for å kunne gjennomføre sin politikk om militær uttrekning og *samtidig* fortsette sin politiske påvirkning.

Relasjonene mellom Storbritannia og Libya må også sees i lys av den kalde krigen. Sovjet søkte innflytelse i Midtøsten, og var kommet tett på Nasser i Egypt. Det satte nabolandet i en utsatt posisjon, og Storbritannia ville unngå at Sovjet skulle få innflytelse også i Libya.⁴² Den strategiske geografiske posisjonen spilte en stor rolle, og var en viktig del av utenrikspolitikken også før oljen ble funnet. Libya er både et Nordafrikansk land, et Middelhavsland og en del av Midtøsten. Det betydde at basene i Libya hadde et stort rekkevidde og en potensielt betydningsfull innflytelse i regionen.

⁴⁰ Øveraas, «Labour og enden på *east of Suez*: Militær uttrekking, ikkje politisk oppgjeving», 88.

⁴¹ Øveraas, «Labour og enden på *east of Suez*: Militær uttrekking, ikkje politisk oppgjeving», 73-75.

⁴² Vandewalle, *A History of Modern Libya*, 45.

3. Britisk politikk overfor Libya etter kuppet

Britisk politikk overfor Libya i 1969 handlet om å sikre sine interesser. Disse var både økonomiske og strategiske, og påvirket hverandre gjensidig. De økonomiske interessene var hovedsakelig tilgangen til olje; Libya sto for 26% av Storbritannias oljeimport og British Petroleum (BP) hadde store investeringer i landet.⁴³ Våpensalg og annen handel var også viktig for britene, og å beholde Libya i *sterling area*. På det strategiske feltet var det desidert viktigste målet å holde Sovjetunionen utenfor- begge leirer i den kalde krigen ønsket å verne om sin sikkerhet og å hindre den andres spredning av innflytelse. Dersom Libya vendte ryggen mot Vesten til fordel for Sovjetunionen ville det sannsynligvis også gå utover de økonomiske interessene. I tillegg hadde Storbritannia militære baser som ble brukt som treningsfasiliteter og flyrettigheter sikret gjennom 1953-avtalen.⁴⁴

Av alle disse interessene var det å hindre sovjetisk innflytelse viktigst, den kalde krigen var anspent i denne perioden. Deretter kom olje- Libyas geografiske beliggenhet gjorde transporten av oljen til Europa billigere og enklere sammenliknet med andre land i Midtøsten, spesielt etter at Suez-kanalen ble stengt på grunn av seksdagerskrigen i 1967.⁴⁵

Storbritannias politikk gikk ut på å sikre seg disse interessene gjennom å distansere seg fra relasjonene til det gamle regimet og danne et nytt fundament for forholdet til Libya. Målet var en situasjon hvor de ikke lenger hadde økonomiske forpliktelser overfor landet og ingen imperialistisk rolle, men samtidig kunne holde Sovjetunionen utenfor og importere olje.

Den britiske politikken generelt var militær uttrekning, samtidig som de søkte å opprettholde sin innflytelse. Labour-regjeringa førte den politikken de så som mest hensiktsmessig for britiske interesser, slik det konservative partiet blir karakterisert. Labours ideologiske grunnlag var ikke motstridene til politikken de førte i den forstand at regjeringa ble kvitt sin imperialistiske framtoning ved å kutte de nære båndene til Idris og det gamle regime. Det var også kontinuitet mellom løftet om å redusere forsvarsutgiftene og den kommende militære uttrekningen i Libya.

For å sikre sine interesser førte britene en *tilsynelatende* ettergiven politikk de første månedene, som innebar å gi politiske eller materielle konsesjoner til en aggressiv stat for å unngå konflikt eller oppnå avspenning. Taktikken var å *ikke* intervenere på vegne av sin gamle klient både på grunn av utilstrekkelige ressurser og liten tro på kong Idris, men først og fremst

⁴³ Speaking notes, Cabinet, Item 1: Overseas Affairs. Libya., 4. september 1969, FCO 39/383, TNA.

⁴⁴ M. Stewart til FCO, Revolution in Libya, 3. september 1969, FCO 39/382, TNA.

⁴⁵ Speaking notes, Cabinet, Item 1: Overseas Affairs. Libya., 4. september 1969, FCO 39/383, TNA.

fordi det ville blitt fordømt av det internasjonale samfunnet og stride imot Labours anti-imperialistiske grunnlag.

Videre var britene tidlig ute med å anerkjenne RCC, til tross for at de hadde lite oversikt over hva det innebar de første ukene. Tidlig anerkjennelse var viktig for å sikre et fremtidig godt forhold til det nye regimet; «... Our interest would be best served by early recognition of the new regime».⁴⁶ Sitatet er hentet fra et regjeringss møte 4. september 1969, og demonstrerer den pragmatiske tilnærmingen til det nye regimet. Det er britenes interesser som ligger til grunn, ikke hensyn til det gamle regimet eller den libyske befolkningen. Ut fra kildegrunnlaget viser denne holdningen seg å være representativ, og Storbritannia anerkjente Libya som legitim og selvstendig stat to dager senere.

Dette kapittelet vil utdype britenes interesser i Libya og studere de politiske motivene som la grunnlaget for deres håndtering. Deretter vil oppgaven analysere hvorfor de valgte å ikke intervensjonere på vegne av sin gamle klient, men heller anerkjenne et ukjent regime som de visse ville by på en rekke utfordringer.

Interesser og politiske motiver

Our main objectives in Libya must continue to be to maintain its links with the West and keep out Soviet bloc influence; and to maintain as many of our economic and commercial ties as possible. We wish to keep the oil supplies flowing, and to try to obtain a relationship in the defense field which might offer a hope of including some training facilities for British forces in Libya.⁴⁷

Sitatet viser at britene først og fremst opptatt av å opprettholde egen innflytelse og å holde Sovjetunionen utenfor. Sovjetunionen søkte også innpass i Libya, og var enda tidligere ute med å anerkjenne det nye regimet enn Storbritannia.⁴⁸ Til tross for forsøk på avspenning mellom Storbritannia og Sovjet var det kald krig, og spesielt utenriksminister Stewart var skeptisk til sovjetiske intervensjoner i «den tredje verden».⁴⁹ Forholdene i Midtøsten var vanskelige nok uten at Sovjetunionen skulle bli innblandet, og britene fryktet destabiliserende konflikter. Hvorvidt Sovjet var en reell trussel er usikkert, Libya var avhengig av det europeiske markedet for å få solgt oljen sin, og RCC tok sterk avstand fra kommunisme. Samtidig inngikk de senere

⁴⁶ Speaking notes, Cabinet, Item 1: Overseas Affairs. Libya., 4. september 1969, FCO 39/383, TNA.

⁴⁷ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

⁴⁸ M. Stewart til FCO Certain Posts, Libyan Arab Republic, 8. september 1969, FCO 39/386, TNA.

⁴⁹ Hughes, Geraint. *Harold Wilson's Cold War. The Labour Government and East-West politics, 1964-1970*, (Woodbridge: Royal History Society, 2009), 157.

en stor våpenavtale med Sovjetunionen, men de etablerte ikke noen relasjon lik det Storbritannia og Libya hadde hatt før revolusjonen.

Økonomiske motiver

Etter Sovjetunionen var tilgangen til olje prioritert. Den libyske oljeeksporten begynte i 1961, og produserte i 1969 nesten like mye som Iran årlig.⁵⁰ Libya var den femte største oljeprodusenten i verden og sto for 26% av Storbritannias oljeimport- rundt 21 millioner tonn i året.⁵¹ Libya var på slutten av 60-tallet dermed en av de viktigste oljeeksportørene for Storbritannia.⁵² B.P og Shell hadde investert rundt 100 millioner pund der, og oljen var av god kvalitet: råoljen hadde lavt svovelnivå og kunne lettere raffineres til rene produkter som passet perfekt til bilbensin i motsetning til den mer tyngre oljen fra den persiske bukt.⁵³ Kort sagt: oljen var svært viktig for britene. Samtidig hadde britene troen på at Libyas behov for innpass på det europeiske markedet ville sikre sin egen tilgang.

I tillegg var den økende britiske eksporten til Libya verdt rundt 34 millioner pund, og avtaler om våpensalg verdt 200 millioner pund.⁵⁴ Som vi skal se ble disse våpensalgene en utfordring for forholdet mellom landene, men da kuppet fant sted var avtalene fortsatt gjeldene, og RCC lovte å overholde disse.⁵⁵ Disse økonomiske interessene var viktige for Storbritannia som slet med devaluering og budsjettkutt. Videre hadde britene finansielle interesser i Libya; i henhold til en avtale fra 1968 hadde Libya 18% av sine reserver i pund og til gjengjeld stilte Storbritannia som garantist for 90% av libysk valuta ved en eventuell devaluering av pundet mot dollaren.⁵⁶ Libya sto dermed for 10% av Storbritannias valutareserve, rundt 140 millioner pund⁵⁷, og hadde derfor stor betydning for britene. Dette var enda en grunn til at de ønsket å skape et godt forhold til det nye regimet.⁵⁸

⁵⁰ M. Stewart til FCO, Revolution in Libya, 3. september 1969, FCO 39/382, TNA.

⁵¹ Speaking notes, Cabinet, Item 1: Overseas Affairs. Libya., 4. september 1969, FCO 39/383, TNA.

⁵² Brenchley, Frank. *Britain and the Middle East: An Economic History 1945-87*, (London: Lester Crook Academic, 1989), 184.

⁵³ Yergin, *The Price: the epic quest for oil, money and power*, 510-511.

⁵⁴ Speaking notes, Cabinet, Item 1: Overseas Affairs. Libya, 4. september 1969, FCO 39/383, TNA.

⁵⁵ M. Stewart til FCO Certain Missions, Revolution in Libya, 3. september 1969, PREM 13/2758, TNA.

⁵⁶ R. B. Watson (Financial and Aid Department) til Ronald C. Hope-Jones (NAD), Libya: Sterling Agreement, 18. juni 1970, FCO 59/561, TNA.

⁵⁷ Anslått estimat høsten 1970

⁵⁸ W. S. Ryrie til Treasury Chambers, ingen tittel, 27. november 1970, FCO 59/561, TNA.

Militær uttrekning i bytte mot forhandlinger

Gitt disse interessene i Libya er det merkelig at britene la seg på en forsiktig linje de første månedene, men mange faktorer bidro til at Storbritannia aksepterte kuppet. Det kan delvis forklares med at de allerede var i en militær uttrekningsfase hvor Storbritannia skulle redusere forsvarsutgiftene. Gjennom en forsvarsrapport i 1966 ble det et uttalt mål å kutte ned militære forpliktelser utenfor Europa med 30%.⁵⁹ Slik sett var det positivt for dem å bli fristilt fra forpliktelsene til Libya, og det var i tråd med Storbritannias øvrige politikk. Allerede i 1967 diskuterte Storbritannia hvorvidt de skulle fortsette å ha militære styrker i Libya:

The considerations are, on the one hand, that to withdraw from Libya and from our treaty commitment now would be consonant both with our general aim of withdrawing as quickly as possible from overseas bases and with the view that forces stationed in foreign countries do harm rather than good to our trade and other interests; and, on the other hand, that king Idris and the Libyan Prime Minister do not want to break the connection with us and would be weakened if this were to happen.⁶⁰

Labours politikk var militær uttrekning, men dette ble målt opp mot interessene i landet. Militær tilstedeværelse hadde lenge vært en forutsetning for å sikre Storbritannias interesser i utlandet, men britene erkjente at dette kunne gjøre mer skade enn nytte etter som nasjonalismen spredde seg. Likevel, i Libyas tilfelle ville militær uttrekning svekke kong Idris regime, noe som var uønsket. De valgte derfor heller å fortsette sin politikk med å støtte moderate arabiske regimer.

Ettersom RCC var et mer radikalt regime falt denne begrunnelsen bort, og det var derfor ikke et voldsomt nederlag å måtte trekke ut sine militære styrker fra El Adem og Tobruk. «Staging right in El Adem is no longer as important as they used to be», uttrykte Stewart etter kuppet, «but the facilities for training provided by the Libyan desert are very useful». ⁶¹ Målt opp mot den helhetlige politikken om «uttrekning så fort som mulig» var håndteringen av kuppet i Libya i samsvar med storstrategien. Britene ville fri seg fra forpliktelser og fokusere på Europa.

Storbritannias forsiktige linje kan også forklares med usikkerhet rundt RCC og hvordan britene skulle håndtere regimet. De første dagene visste de ikke hvem de var eller hva de ønsket, og i desember var de fremdeles usikre på styresmaktene i Libya: «... we should try to play the

⁵⁹ Vickers, *The Labour Party and the World: Labour's Foreign Policy since 1951*, 75.

⁶⁰ Ukjent avsender til H. Wilson, *British Forces in Libya* (OPD (67) 64), 26. juli 1967, PREM 13/2758, TNA.

⁶¹ M. Stewart til FCO, *Revolution in Libya*, 3. september 1969, FCO 39/382, TNA.

whole negotiations long until we are clearer about the stability of the Government with whom we are dealing». ⁶² Storbritannia utelukket heller ikke muligheten for interne stridigheter i RCC og et eventuelt motkupp, men britene erkjente at en ny regimeendring ikke nødvendigvis ville føre til en mer pro-vestlig politikk. ⁶³ En annen faktor var erfaringene fra Egypt:

We must not make now the mistake that was made following the Egyptian revolution of 1953, and damage the chance of a useful future relationship by conceding points too little and too late on negotiations over our withdrawal, especially when we have agreed on withdrawal in principle. ⁶⁴

Militær uttrekning var et urokkelig krav fra RCC for å i det hele tatt gjennomføre forhandlinger om andre saker. Britene så det derfor som nødvendig å etterfølge dette uten betingelser og krav om kompensasjon. Med lærdom fra forhandlingene i Egypt ønsket Storbritannia nå å være imøtekommende i håp om å sikre et nytt, godt forhold til Libya. Britene så dermed uttrekning som en absolutt nødvendighet dersom de skulle nå sine mål om å holde landet utenfor Sovjetunionen og sikre oljetilgangen. Militær uttrekning var i så måte en liten pris å betale.

Uenigheter rundt våpensalg og finansielle avtaler bød på større utfordringer og skulle prege forhandlingene og relasjonene i flere år framover. Disse vil bli grundigere studert i neste kapittel, men er nødvendige å nevne her for å belyse britenes generelle politikk. *British Aircraft Coperation* (BAC) hadde i 1968 inngått en flyforsvarsavtale med det gamle regimet som RCC ikke ønsket å fullføre, og libyerne ønsket pengene de allerede hadde betalt tilbake. Den britiske regjeringa ble involvert fordi de hadde hjulpet selskapet i startfasen, og dette ble et hinder for samarbeidet mellom Storbritannia og Libya. Det gamle regimet hadde også inngått en avtale om kjøp av Chieftain tanks som Storbritannia ikke lenger ønsket å fullføre fordi RCC var et mer aggressivt regime. Storbritannia fryktet at disse våpnene potensielt kunne bidra til å destabilisere maktbalansen i Midtøsten. Den siste konflikten angikk finansiell støtte som libyerne mente de hadde krav på i henhold til 1953-avtalen, men som Storbritannia mente de hadde avvirket i 1964/65. I motsetning til forhandlingene om militær uttrekning var britene i disse rundene mindre samarbeidsvillige. Det som kunne ligne ettergivenhetspolitikk utad var i virkeligheten en forhandlingsteknikk som portretterte Storbritannia som forsiktig og ikke-imperialistisk.

⁶² Ukjent avsender til H. Wilson, Libya, 12. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

⁶³ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

⁶⁴ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

I stedet for å stå på sine krav og true med intervensjon, eller være tøffere i forhandlingene med RCC, framsto britene som forsiktige og prøvende. Forhandlingskonfliktene viser at politikken britene førte de første månedene var mer pragmatisk enn prinsipiell; de føyde seg ikke etter RCC dersom de ikke så noe utbytte i det for seg selv, som med militærbasene. Storbritannias forsiktighet henger også sammen med RCCs utvikling, eller britenes kjennskap til dem. I starten visste britene relativt lite om det nye regimet, men ettersom libyerne viste seg vanskelige å tilfredsstille, og etter en rekke anti-vestlige handlinger, endret britene sin politikk. De ga ikke etter for libyernes krav om penger og våpen, selv om dette var gjenstand for debatt og uenighet, samtidig som de ikke hadde gitt opp håpet om å etablere et nytt forhold.

Revolusjonen

Selve kuppet gikk rolig for seg: hæren tok raskt kontroll i de store byene og kunngjorde Libya som republikk ledet av RCC gjennom radiostasjonen i Benghazi. Kronprinsen var stedfortredende monark og var tvunget til å kunngjøre sin fulle støtte på radio. RCC hevdet de ville anerkjenne alle internasjonale forpliktelser, inkludert oljekonnesjonene, og at alle utlendinger i Libya var trygge. Bakgrunnen for kuppet var ifølge dem selv; korrupsjon, ulikhet og Libyas passive holdning i internasjonale konflikter. Sistnevnte henviser til Israel-Palestinakonflikten, da RCC ønsket en mer aktiv politikk for å støtte den arabiske siden.⁶⁵ Dette sto i sterk kontrast til det moderate styret til kong Idris, og var alarmerende for britene som ikke ønsket mer spenning i den allerede betente konflikten. Det fikk også konsekvenser for britenes våpensalgspolitikk, som vi skal se i neste kapittel.

Dagen etter kuppet fikk den britiske ambassaden i Benghazi besøk av en representant fra RCC. Vedkommende oppga ikke sitt navn, sin posisjon eller militære grad, og gikk sivilt kledd. Britene visste fremdeles ikke hvem RCC besto av, men beskjeden fra utsendingen var at RCC nå hadde full kontroll over hele Libya. Det ble understreket at kuppet var fullt og helt internt, ingen utenlandske aktører var delaktige. RCC ville opprettholde alle internasjonale avtaler og holde alle løfter, men forsvarsavtalen var komplisert og måtte diskuteres på et senere tidspunkt. Likevel var alle britene i Libya velkomne og trygge, og RCC ønsket både å videreføre og forbedre den gode relasjonen mellom Libya og Storbritannia.⁶⁶

⁶⁵ M. Stewart til FCO Certain Missions, Revolution in Libya, 3. september 1969, PREM 13/2758, TNA.

⁶⁶ Peter Wakefield (diplomat i Benghazi) til FCO, ingen tittel, 2. september 1969, FCO 39/381, TNA.

Dette viser at RCC var usikre på hva britenes reaksjon ville være og at de ønsket å forsikre Storbritannia om at de *ikke* trengte å motsette seg eller gripe inn. Det betyr videre at Storbritannia *kunne* valgt å intervensjonere, eller bruke trussel om intervensjon som pressmiddel i forhandlinger. Britene valgte å ikke intervensjonere fordi de ikke ønsket å bli dratt inn i enda en Midtøsten-konflikt. Det ville vært ideologisk motstridene og potensielt svært ressurskrevende, da de risikerte å måtte *øke* sin militære tilstedeværelse for å opprettholde sin posisjon i Libya.

Ut fra RCCs informasjon virker det da også naturlig at Storbritannia ville anerkjenne det nye regimet og fortsette som før. Samtidig *visste* britene at RCC var revolusjonære og ønsket radikale samfunnsendringer, og de hadde tross alt erfaring med revolusjonære arabiske nasjonalister fra før med Nasser i Egypt, noe som ikke hadde vært til fordel for Storbritannias interesser. Hvorfor de valgte å ikke intervensjonere, men i stedet anerkjente det nye regimet så tidlig, krever derfor en utdypende forklaring.

Intervensjon?

Siden Storbritannia hadde etablert relativt gode relasjoner til kong Idris er det nærliggende å anta at britene ønsket å gripe inn i Libya for å beholde status quo. Ut fra kildene ser det ut til at Storbritannia ikke vurderte dette seriøst, selv om de mottok en forespørsel fra kong Idris om å intervensjonere for å «restore order and peace and protect lives».⁶⁷ Britiske interesser trumfet lojaliteten til den gamle kongen, et realpolitisk valg basert på mange faktorer.

For det første ville det vært risikabelt. Om de skulle bedt kong Idris komme tilbake ville de ikke være i stand til å garantere for hans sikkerhet. Til tross for militær tilstedeværelse på treningsfasilitetene i landet var britene avhengige av støtte og militær hjelp fra amerikanerne for å kunne gjennomføre noen form for mottiltak. Amerikanerne hadde også olje- og handelsinteresser i landet, men de førte en mer forsiktig politikk for å unngå å presse revolusjonære nasjonalister over til Sovjetblokka.⁶⁸ I tillegg var USA opptatt med krigføringen i Vietnam, og ønsket ikke en liknende situasjon i Libya. Om britene skulle satset på kong Idris var det derfor lite trolig at amerikanerne ville støtte det. Det var derfor var et dårlig alternativ ettersom deres *special relationship* var grunnleggende for Storbritannias sikkerhetspolitikk. Storbritannia hadde også mer å tape og mer å vinne enn USA:

⁶⁷ Denis J. Speares (NAD) til Mr. Heyman (private secretary), The revolution in Libya, 2. september 1969, FCO 39/382, TNA.

⁶⁸ Kaiser og Staerck, *British Foreign Policy, 1955-64: Contracting Options*, 240.

Libya bulks large in our external interests in respect of exports, oil, investments and military facilities. US interests are small relative to their interests elsewhere. Moreover, our chances of salvaging our interests by prompt action [anerkjennelse] may be greater than the Americans' because we have Israel rather less round our necks than they have, and this is obviously going to be a much more important touchstone for friendly relations with any future regime here.⁶⁹

Etter som Storbritannia ønsket å redusere forsvarsbudsjettet ville de unngå å blande seg inn militært for å sikre et pro-vestlig regime som mest sannsynlig ville kreve mange år med militær tilstedeværelse for å opprettholde.⁷⁰

For det andre trekkes den generelle stemningen i Midtøsten inn: «the present climate in the Middle East would seem to make it most dangerous for us to intervene openly in this way».⁷¹ Det ville rett og slett ikke tatt seg godt ut å intervenere så åpenlyst, og det kunne fått konsekvenser for andre steder i regionen. I tillegg var det stikk i strid med Labours anti-imperialistiske ideologi. En annen form for intervensjon som ble vurdert var å fremme kongehusets interesser for det nye regimet og prøve å sikre kongens posisjon dersom revolusjonen skulle utvikle seg til en borgerkrig. Storbritannia ville da vært megler, en usikker rolle som like gjerne kunne skade deres interesser om det skulle mislykkes. Det var derfor bedre å *ikke* gripe inn og risikere å tape innflytelse, enn å begynne en massiv kampanje som garantert ville blitt fordømt og kreve betydelige ressurser.

For det tredje var ikke britene forpliktet til å handle i henhold til 1953-avtalen. Storbritannia hadde en forsvarsavtale med Libya, men den gjaldt beskyttelse mot ekstern aggresjon- ikke intern uro. Derfor var britene slik sett fritatt ansvar for regimeskifter og videre utvikling.⁷² Storbritannia hadde likevel et *moralsk* ansvar overfor kong Idris og den libyske befolkningen, et løfte om støtte og samarbeid som de ikke fulgte opp fordi de prioriterte sine *egne* interesser først.

En annen faktor var at Storbritannia ønsket et *samlet* Libya. Dersom de skulle intervenert ville de risikere væpnet opprør eller borgerkrig, stikk i strid med britenes strategi om *konsolidering*. Indre konsolidering var viktig for å kunne opprettholde stabile regimer: for å bevare mest mulig av evnen til å påvirke, var britene avhengige av at regimene besto også etter militær uttrekning.⁷³

⁶⁹ P. Wakefield til FCO, 4. september 1969, FCO 39/382, TNA.

⁷⁰ Sanders, *Losing an Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*, 122.

⁷¹ D. J. Speares til Mr. Heyman, The revolution in Libya, 2. September 1969, FCO 39/382, TNA.

⁷² D. J. Speares til Mr. Heyman, The revolution in Libya, 2. September 1969, FCO 39/382, TNA.

⁷³ Øveraas, «Labour og enden på *east of Suez*: Militær uttrekking, ikkje politisk oppgjeving», 87.

It is not yet clear how far the authority of the new regime extends. The army is reported to have taken actions to neutralise the traditionally pro-royal paramilitary security forces, but opposition could still develop, particularly in Cyrenaica. (...) But the end of the monarchy would be certain to deprive Libya of an important unifying force which has up to now smoothed over political and tribal divisions within the country.⁷⁴

Mangelen på et samlende kongehus åpnet for opposisjon og splittelse, spesielt mellom Tripolitania i vest og Kyrenaika i øst. Dersom Libya ble oppløst ville britenes handel og investeringer – og ikke minst oljetilgangen – stå i fare. Storbritannia var derfor bedre tjent med et samlet og stabilt regime de kunne forhandle med, selv om de risikerte redusert innflytelse.

Hvilke faktorer som veide tyngst, de økonomiske og militære eller de ideologiske, er vanskelig å si ut fra kildegrunnlaget. Slik jeg tolker det var det først og fremst de anti-imperialistiske holdningene, internt i Storbritannia, i Libya og i det internasjonale samfunnet forøvrig, som ble avgjørende for valget om å ikke intervensere. Dersom Storbritannia hadde intervensert, ville det svekket landets omdømme, vanskeliggjort forhandlinger, og krevd massive ressurser. Britene la seg på en linje hvor de ikke mistet ansikt, og samtidig håpet på å kunne tjene økonomisk på fortsettende samarbeid. Det viktigste for britene var helt klart de økonomiske interessene, men for å sikre seg disse ble det ansett som avgjørende å ta avstand fra imperialistiske handlinger. På denne måten var det Labours ideologiske grunnlag og de økonomiske interessene nært knyttet til hverandre. Dersom de skulle intervensert ville de risikert økt sovjetisk innflytelse, å miste tilgangen til oljen, og tap av handelsinntekster (spesielt våpensalg) både i Libya og andre steder. Sett i lys av Suezkrisen i 1956 var det lite sannsynlig at Storbritannia ville blande seg militært inn i nabolandet, ettersom aksjonen ble sterkt kritisert av verdenssamfunnet.

Britene erkjente at mange av deres prosjekter og interesser i Libya var avhengige av forholdet til kong Idris personlig.⁷⁵ Idris var gammel og ønsket ikke selv å være konge, og slik sett et dårlig kort å satse på. Dersom kongen hadde hatt bredere støtte blant folket, også utenfor Kyrenaika, eller hadde hatt sterkere støttespillere ville kanskje britene handlet annerledes. Forholdet til kong Idris var derfor både en grunn til å gripe inn og å ikke gripe inn.

Til tross for alle grunnene til å *ikke* intervensere er det bemerkelsesverdig at britene forkastet sin klient på den måten:

⁷⁴ M. Stewart til FCO Certain missions, *Revolution in Libya*, 3. september 1969, FCO 39/382, TNA.

⁷⁵ Donald Maitland (ambassadør) til M. Stewart, Libya: Annual report of 1969, 16. januar 1970, FCO 39/613, TNA.

That over its eighteen years the Idris government had left its neighbors alone, had oppressed its own people less than most regimes in the region, had shunned the depravities of koreanic [sic] criminal justice, had cooperated with American defense policies, welcomed American enterprises, tolerated American creeds and diversions, and supported American foreign policy were all matters that earned no points with the American State Department.⁷⁶

Sitatet fokuserer på USA, men kunne like gjerne omtalt Storbritannia. Selv om hendelsen ikke kan sammenliknes med britenes uttrekning fra Aden er det verdt å bemerke måten Storbritannia behandlet tidligere klienter. Det viser hvor opptatt britene var av å opprettholde og beskytte sine interesser, og hvor pragmatisk Labours politikk var.

Anerkjennelse av RCC

Utenriksminister Stewart skrev til statsministeren tre dager etter kuppet at det nye regimet ønsket et godt forhold til Storbritannia og at oljeeksporten skulle komme tilbake til normalt. Det beste for landet var derfor å anerkjenne; «I am sure the best hope we have of protecting our important interests in the country lies in early recognition».⁷⁷ De visste enda ikke hvem kuppemakerne var, men ettersom det nye regimet tilsynelatende hadde kontroll over størsteparten av landet og hadde en viss støtte fra folket, ønsket Stewart en tidlig anerkjennelse. Villigheten til å anerkjenne et ukjent regime i en tidligere klientstat viser at Storbritannia var svært ivrige etter å roe situasjonen og oljeproduksjonen fortsette som normalt. Signalene fra RCC var relativt positive de første dagene:

The leaders of the regime seem most anxious to be on friendly terms with us. There have been no hostile gestures towards the Embassy or to our military forces. The new regime is anxious to get the oil flowing again. [...] All this confirms me in my view that we should take a very early decision about recognising the new regime.⁷⁸

I motsetning til andre land, som praktiserte anerkjennelse av stater, ikke regimer, var kontroll over territoriet og folkelig støtte krav for anerkjennelse av Storbritannia ved

⁷⁶ Jack Anderson, sitert i Petersen, Tore T. *Richard Nixon, Great Britain and the Anglo-American Alignment in the Persian Gulf and Arabian Peninsula: Making Allies out of Clients*, (Brighton: Sussex Academic Press, 2009), 32.

⁷⁷ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 3. september 1969, PREM 13/2758, TNA.

⁷⁸ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 4. september 1969, FCO 39/383, TNA.

grunnlovsstridige regimeskifter som kupp.⁷⁹ Dette henger også sammen med politikken om konsolidering. En stabil stat var nødvendig for at britene skulle kunne fortsette å utøve sin innflytelse. Hvor mye kontroll kuppmakerne faktisk hadde de første dagene er likevel usikkert, men det var viktig for Storbritannia å være tidlig ute med anerkjennelsen for å kunne etablere et godt forhold.

Til tross for anerkjennelsen 6. september visste britene fortsatt ikke hvem som sto bak, var de baathister, pro-egyptiske, libyske nasjonalister, eller en blanding av alle tre? Det de visste var at de ønsket «freedom, unity and socialism».⁸⁰ De visste også at RCC ville delta i Organisasjonen for islamsk samarbeid, at de ønsket arabisk enhet, og at de ville gjøre alt de kunne for å fremme Palestinas sak- «even if we had to take the bread from our own people».⁸¹ Dette var svært radikalt, og i stor kontrast til det gamle regimet. Gjennom anerkjennelsen godtok britene i realiteten at deres posisjon i landet var svekket. Samtidig lovet RCC å overholde alle internasjonale avtaler, som kunne virke beroligende for diplomatene som forsøkte å få oversikt over situasjonen. Likevel var Storbritannia forberedt på et anti-vestlig og anti-britisk regime, og nettopp derfor var de på tå hev for å unngå konflikt.

De følgende dagene fikk britene skrevet en liste over navn og stillinger i det nye regimet, hvor Gaddafi ble nevnt blant mange, men sagt å ha spilt en avgjørende rolle i kuppet. 10. september kommer det frem at han sto bak revolusjonen, og trolig var leder for RCC.⁸² En sivil regjering ble utnevnt, men det var på dette tidspunktet usikkert hvor mye makt den faktisk kom til å forvalte.⁸³ Dr. Maghrebi ble statsminister og skulle lede forhandlingene om basene og de tidligere avtalene. Han ble beskrevet som en fanatiker og en ekstremist, mens utenriksministeren Buaisir ble oppfattet som en mer moderat nasjonalist. Den nye oljeministeren Ishtaiwi delte, dessverre for britene, Maghrebis syn, og den britiske ambassadøren rapporterte at «We should not expect this pair to hesitate to ‘use oil for political ends’».⁸⁴

Med disse mistankene er det både forvirrende og forklarende at Storbritannia førte en forsiktig politikk de første månedene. Forvirrende fordi en slik «trussel» kunne mobilisert vilje til å intervensere i en eller annen form for å sikre et mer stabilt og pro-britisk styre, i det minste

⁷⁹ FO og CO til Certain missions and dependent territories, The recognition of new regimes, 4. September 1968, FCO 39/383, TNA.

⁸⁰ M. Stewart til FCO Certain missions, Revolution in Libya, 3. september 1969, PREM 13/2758, TNA.

⁸¹ RCCs politikk, omtalt i: M. Stewart til FCO Certain posts, Libyan Arab Republic, 8. september 1969, FCO 39/386, TNA.

⁸² P. Wakefield til FCO, ingen tittel, 10. september 1969, FCO 39/386, TNA.

⁸³ Landet var de facto styrt av Gaddafi og RCC

⁸⁴ Marrack Goulding (diplomat i Tripoli) til FCO, New Government, 9. september 1969, FCO 39/386, TNA.

et mindre aggressivt styre. Innblanding i andre lands affærer var ikke ukjent for Storbritannia, de planla et kupp i Oman bare måneder etter, og RCCs radikale politikk kunne vært en god grunn til det. På den andre siden er det forklarende, gitt de nevnte grunnene til å *ikke* intervensere, at Storbritannia hadde større grunn til å respektere og tilpasse seg det nye regimets krav nettopp for å unngå å bli sett som en fiende og potensielt miste muligheten til å utøve innflytelse.

Britene var ikke særlig bekymret for den fortsettende tilgangen på olje: «They seem conscious of the basic fact that their oil is valueless unless sold and consumed in the European market».⁸⁵ Slik sett hadde Storbritannia et godt forhandlingskort. Libya var på mange måter avhengig av Vesten for å kunne produsere og eksportere oljen sin. Så hvorfor valgte da britene å ikke bruke dette forhandlingskortet? I tråd med sin tilsynelatende ettergivende politikk overfor Libya ønsket ikke Storbritannia å yte motstand mot regimet fordi det ville blitt dårlig mottatt. Dersom Storbritannia hadde truet med intervensjon og nektet å anerkjenne regimet, samt brukt oljemarkedet som en trussel, ville det vært *gunboat diplomacy*- trusselbruk for å oppnå egne mål, og svært imperialistisk. Dersom britene hadde fulgt denne linjen ville de mest sannsynlig mistet tilgangen til regimet, og dermed sin mulighet til å faktisk kunne påvirke.

Forsikringen om tilgang til olje ga britene grunnlag for å anerkjenne regimet. Det var lite hensiktsmessig å motsette seg kuppet og risikere å miste interessene sine når de kunne anerkjenne og holde hjulene i gang. Likevel undervurderte de kanskje hvor langt RCC var villig til å gå: Gaddafi uttalte senere at de heller ville bruke kameler enn motorkjøretøy dersom det førte til utenlandsk avhengighet, og Libya kom til å bruke olje som politisk våpen i samarbeid med *Organization of the Petroleum Exporting Countries* (OPEC) noen år senere.⁸⁶ Høsten 1969 fortsatte likevel oljeproduksjonen, men med lavere produktivitet. Verre var det med basene, fly- og våpensalgene og de økonomiske uoverensstemmelsene, som diskuteres i neste kapittel.

⁸⁵ D. Maitland til FCO, ingen tittel, 20. oktober 1969, FCO 39/386, TNA.

⁸⁶ British Chargé d'Affaires i Libya til Secretary of State for FCO, The first year of the revolution in Libya, 1. september 1970, FCO 39/613, TNA.

4. Forhandlingene

I dette kapittelet undersøkes forhandlingene mellom Storbritannia og Libya, som innebar å terminere avtalen fra 1953 og danne grunnlag for et nytt forhold. Forsvarsminister Denis Healey uttalte: «No government should cut a military capability without cutting the political commitment which made that capability necessary».⁸⁷ Slik sett gikk de to aspektene hånd i hånd høsten 1969. Første hinder var basene i El Adem og Tobruk:

[...] following the first round of negotiations the considered advice of our ambassador and his delegation, which includes Ministry of Defense representatives, is that there will be no chance of a satisfactory relationship with Libya in the future unless we fall in with the Libyans' obsessive wish for an early withdrawal of our forces.⁸⁸

Ubetinget militær uttrekning ble av libyerne sett som en forutsetning for å i det hele tatt fortsette forhandlinger på andre felt. Britene godtok derfor dette, men våpenavtalene bød på større utfordringer.

Etter seksdagerskrigen i 1967 ønsket Libya å ruste opp forsvaret sitt. Libyerne inngikk kontrakter verdt mange millioner pund med *British Aircraft Corporation* (BAC) om et nytt *Air Defense Scheme*, og med den britiske regjeringa om Chieftain tanks. Storbritannia ønsket at Libya skulle være i stand til å forsvare seg selv ettersom de ikke ønsket å fornye avtalen da den gikk ut i 1973 i tråd med sin øvrige politikk.⁸⁹ Etter revolusjonen møtte begge avtalene motstand, men fra ulike hold. Angående flyforsvaret var det RCC som ikke ønsket å gjennomføre avtalen, mens britene ikke ville gjennomføre avtalen med Chieftain tanks fordi de kunne ha en destabiliserende effekt på regionen.

Britene ønsket hverken å si ja eller nei til å libyerne angående Chieftain tanks, og et eventuelt svar og håndteringen av svaret var avhengig av hvordan forholdet til Libya utviklet seg våren 1970.⁹⁰ Wilson understreket at Storbritannia ikke skulle binde seg til noe; «Provided there is no element of a commitment, actual or implied, which ties our hands».⁹¹ Dette viser

⁸⁷ Denis Healey (Wilsons forsvarsminister) gjengitt i Self, *British Foreign and Defense Policy since 1945: challenges and dilemmas in a changing world*, 166.

⁸⁸ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

⁸⁹ M. Stewart til H. Wilson, Tanks for Libya, 17. mai 1968, PREM 13/2758, TNA.

⁹⁰ Johnny Graham (FCO) til Christoffer Everett (10 Downing Street), ingen tittel, 8. januar 1970, PREM 13/3298, TNA.

⁹¹ C. Everett til J. Graham, ingen tittel, 19. januar 1970, PREM 13/3298, TNA.

tydelig at britene virkelig ønsket å kvitte seg med *forpliktelse* overfor andre land, men de ønsket likevel å opprettholde sin evne til *påvirkning*.

For å styrke Storbritannias posisjon i Libya vektla britene nytten og nødvendigheten av teknisk assistanse, spesielt på det militære feltet. Militær uttrekning ekskluderte ikke militært samarbeid, som var den viktigste delen av alternative former for innflytelse.

I described the present relationship between Britain and Libya as one of technical cooperation and hoped we should soon get down to work because we had experts and teachers in all fields both there and in the UK waiting to start. He [ukjent representant fra RCC] welcomed their help and reminisced about his own memories of British assistance and advice, but added that there are many sharks wanting a share of Libyan money.⁹²

I stedet for å true med intervensjon, fordømmelse, oljemarkedet, eller stanse våpensalg valgte britene å satse på et fortsette godt forhold med teknisk samarbeid. En annen retning ville brutt med britenes ideologiske grunnlag og politikk for budsjettkutt på forsvarsfronten, og Libya ville mest sannsynlig vendt seg mot Sovjetunionen for militær og teknisk støtte. Storbritannia forsøkte derfor hele veien å holde forhandlinger rundt det nye forholdet gående, og var forsiktige med å stille krav til RCC for å unngå at de vendte seg vekk fra seg:

In this early impressionistic stage of our relations with the RCC I find it unrealistic that we are determined to maintain our rights to unrestricted flights to and from El Adem under article twenty of the treaty. Our only hope of retaining some military facilities is to pay exaggerated respect to their desire for sovereignty. To beat them over the head with the treaty at this time is the surest way to make them denounce it lock stock and barrel.⁹³

Diplomaten uttrykker her at overdreven respekt overfor det nye regimet og deres ønske om uavhengighet var eneste måten å håndtere situasjonen på. Britene ville unngå at RCC fordømte alt sammen og snudde ryggen til. Storbritannia var klar over at det var et revolusjonært kupp preget av den arabiske nasjonalismen, og innså at det var urealistisk å håpe at forholdet, som var tuftet på avtalen fra 1953, kunne fortsette som før. *Exaggerated respect* kan sees som en forhandlingsteknikk hvor britene tilsynelatende var ettergivne, men i realiteten prøvde å sikre sine egne mål. Her var det å beholde militære fasiliteter. Britene godtok å legge avtalen til side

⁹² P. Wakefield til FCO, Recognition, 5. september 1969, FCO 39/ 382, TNA.

⁹³ P. Wakefield til FCO, ingen tittel, 4. september 1969, FCO 39/382, TNA.

til fordel for det aggressive regimet for å unngå konflikt og forhåpentligvis beholde sine interesser.

De militære fasilitetene

På forsvarsfronten var britenes mål å unngå innflytelse fra Sovjetunionen ved å forsøke å opprettholde flest mulig tilknytninger til den libyske hæren, som trening, utlån av offiserer, teknisk assistanse og våpensystem. Storbritannia ønsket i utgangspunktet å fortsette å bruke fasilitetene fram til avtalen utgikk i 1973, og deretter trekke ut alle styrkene på en ordentlig måte.⁹⁴ I henhold til avtalen fra 1953 hadde britene tillatelse til å ha militære baser i landet, men disse var ikke lenger like strategisk eller politisk viktige som de syntes i starten av 50-tallet da de hadde blitt nærmest nøytralisert under Suezkrisen.⁹⁵ Det var ikke aktuelt å bruke basene til å angripe et annet arabisk land, men britene hadde fortsatt stor nytte av treningsfasilitetene.⁹⁶

Til tross for et relativt stabilt forhold hadde Storbritannia og Libya visse utfordringer også før kuppet i 1969. Den Anglo-Libyske avtalen av 1953 var fundamentet for relasjonene, og avtalen skulle vare i 20 år, men var åpen for revidering etter 10 år. Det ble den og, men ikke før i 1964/65. Libya ønsket da å terminere avtalen fra 1953, og britene sa de skulle gjennomgå avtalen på nytt. Libyerne hadde siden snudd og bedt britene bli, spesielt kong Idris, men britene var ikke lenger like interessert i høy grad av militær tilstedeværelse.⁹⁷ Forhandlingene fra 1964 førte til at britiske tropper begynte å trekke seg ut våren 1966, men de beholdt basene i Tobruk og El Adem.⁹⁸

Flyrettighetene i avtalen var viktige for Storbritannia, spesielt siden den nordlige ruten via Kypros og Tyrkia ble ansett som mer sårbar. Samtidig var den sørlige flyruten (via Libya, Sudan og Aden) nå av redusert verdi siden Sudan hadde innført flyrestriksjoner. Dette var før beslutningen om å trekke seg ut fra *East of Suez* var tatt, og spilte derfor en større rolle enn det ville gjøre etter uttrekningen. Rettighetene var altså fremdeles viktige, men ble tatt med i vurderingen om hvorvidt Storbritannia ønsket å videreføre avtalen, og de helte allerede her mot å redusere forpliktelser og utgifter.

Et annet punkt i forhandlingene var den finansielle delen av avtalen, som forpliktet Storbritannia til å gi 3,25 millioner pund i bistand til Libya årlig. Britene lyktes i forhandlingene å terminere utgiften da summen var behovsregulert, og etter oljefunn trengte ikke Libya støtten

⁹⁴ D. Maitland til FCO, Libyan Revolution, 20. september, FCO 39/441, TNA.

⁹⁵ Wright, *A History of Libya*, 189.

⁹⁶ M. Stewart til FCO, *Revolution in Libya*, 3. september 1969, FCO 29/382, TNA.

⁹⁷ Ukjent avsender til H. Wilson, Anglo-Libyan Treaty Review, 2. februar 1965, PREM 13/2758, TNA.

⁹⁸ Brenchley, *Britain and the Middle East: An Economic History 1945-87*, 160.

i samme grad. Som vi skal se seinere blusset problemet opp igjen da RCC kom til makten og hverken britene eller libyerne kunne oppdrive den formaliserte avtalen som kuttet bistanden, og RCC krevde tilbakebetaling av summen de i utgangspunktet hadde krav på.⁹⁹

Storbritannia måtte i disse forhandlingene i 1964/65 vurdere sin stilling i Libya- var det verdt det? Interesser som olje, våpensalg, annen handel og den geografiske posisjonen peker på at svaret var ja, men samtidig ønsket britene å redusere sitt enorme forsvarsbudsjett og å støtte opp under det libyske regimet. Etter seksdagerskrigen i 1967 ble britene igjen bedt om å trekke ut troppene sine for å tilfredsstille de anti-vestlige holdningene i landet. Kong Idris så likevel behovet for Storbritannias tilstedeværelse, og det anglo-libyske samarbeidet ble faktisk enda sterkere.¹⁰⁰ Som med Suezkrisen i 1956 ble Storbritannias posisjon i Midtøsten svekket på kort sikt, men i det lange løp ble posisjonen styrket i form av militær tilstedeværelse.¹⁰¹ Britene så seg nødt til etablerte en nærere relasjon til de tradisjonelle styresmaktene i de arabiske landene og forsøkte å bidra til både indre og ytre konsolidering i sin forberedelse på militær uttrekning.

Dette står i samsvar med Storbritannias politikk. Britenes militære tilstedeværelse var ikke lenger et middel for å oppnå kontroll, men heller en årsak til økt uro og voldelig motstand. Storbritannia ønsket ikke å bli værende i et land hvor de var uønsket fordi det virket mot sin hensikt. Likevel forble britene i El Adem og Tobruk i Kyrenaika, som ble brukt som treningsfasiliteter.¹⁰² Dette var positivt for Storbritannia, som reduserte sitt forsvarsbudsjett samtidig som de hadde flyrettigheter og militærbaser, og fortsatt et godt forhold til kong Idris. Relasjonen mellom Storbritannia og kong Idris ble faktisk styrket, men det betyr ikke at motstanden mot de utenlandske basene forsvant. Tvert imot. Det nøret opp under bevegelsen som gjennomførte til kuppet 1969, og basene var noe av det første RCC ønsket å fjerne for å demonstrere sin motstand mot imperialisme og utenlandsk påvirkning.

Etter kuppet hadde britene ingen illusjoner om at de skulle få beholde basene, og Dr. Meghrebi, den nye statsministeren, annonserte i midten av september at disse avtalene måtte reforhandles.¹⁰³ Britenes forsøk på å etablere et nytt forhold til det nye regimet var sterkt knyttet til disse forhandlingene. RCC ønsket å terminere avtalen fra 1953 og distansere seg fra den Anglo-Libyske relasjonen det gamle regimet hadde, noe Storbritannia gav full støtte til. Slik britene så det var det den beste måten å ivareta sine interesser på, og å unngå at regimet snudde

⁹⁹ Edward Clay til D. J. Speares, Anglo/Libyan Financial Agreement, 21. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

¹⁰⁰ D. Maitland til M. Stewart, Libya: Annual report of 1969, 16. januar 1970, FCO 39/613, TNA.

¹⁰¹ Petersen, *The Decline of the Anglo-American Middle East, 1961-1969: A Willing retreat*, 4.

¹⁰² Ingen oppgitt avsender og mottaker, Libya: Assumptions on Future Garrisons and the Treaty, ingen oppgitt dato, PREM 13/2758, TNA.

¹⁰³ D. Maitland til FCO, 17. september 1969, FCO 39/386, TNA.

ryggen til Vesten og vendte seg til Sovjetunionen.¹⁰⁴ Samtidig vektla de deres tidligere rolle for å fremme sine interesser i forhandlingene:

The well-being and prosperity of Libya and its people have always been of great concern to her Majesty's government. Many British people freely sacrificed their lives in the task of liberating Libya during the second world war so helping to prepare the way for Libya to take her rightful place as a free and independent state in the community of nations. Since independence, it has been a source of satisfaction to H.M. government that British financial, technical, military and cultural assistance has been able to contribute to the economic and social development of Libya, and that the discovery in recent years of large oil resources in Libya has brought new possibilities of prosperity to the Libyan people.¹⁰⁵

Storbritannia kunne lett fremme sin viktige rolle i Libya, som frigjører fra italiensk styre under andre verdenskrig, støtten til Libyas uavhengighet, og assistanse på en rekke felt. I så måte kunne de også kreve å bli hørt på. Storbritannia hadde bidratt til Libyas utvikling, og ønsket å beholde denne rollen.

På den andre siden (fra nasjonalistenes ståsted), hadde forholdet mellom Storbritannia og Libya først og fremst fremmet britiske interesser, ikke libyske. Et godt eksempel er deres uavhengighet, som stormaktene støttet fordi det åpnet for avtaler mellom landene. Et annet eksempel som skulle få store konsekvenser var politikken overfor Israel. Det gamle regime førte ingen aktiv politikk for å støtte Palestina, noe RCC ønsket. Storbritannia ønsket ikke å trappe opp konflikten og ønsket derfor moderate regimer.

Hvorfor vektla britene sin egen rolle når de allerede hadde erkjent at de ville trekke seg ut? Storbritannia aksepterte endringen i relasjonen, men ønsket fremdeles å kunne påvirke for å sikre sine interesser. Gjennom *finansiell, teknisk, militær og kulturell assistanse* hadde britene utøvd stor påvirkningskraft på det gamle regimet, og de ønsket det samme med det nye. Disse alternative formene for påvirkning åpnet for denne muligheten uten at de trengte å forplikte seg i noen større grad.

Samtidig godtok Storbritannia at relasjonen mellom de to landene og deres interesser burde bygges på et annet grunnlag enn avtalen fra 1953, og var mer enn villig til å inngå forhandlinger om hvordan det fremtidige forholdet skulle bli. RCC ønsket ikke lenger

¹⁰⁴ FCO til Washington, ingen tittel, 24. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

¹⁰⁵ M. Stewart til FCO Tripoli, ingen tittel, 7. november 1969, FCO 39/441, TNA.

beskyttelse fra eksterne angrep som avtalen fastslo, og betydde i praksis slutten for de britiske basene.¹⁰⁶

Basene ble omtalt som nettopp baser, men Forsvarsdepartementet poengterte at det burde unngås i sammenheng med Libya da de ikke var *baser* i vanlig forstand, «El Adem is a staging post and a training centre but not a base in the accepted sense of the word».¹⁰⁷ *Base* er et mer militært preget ord, og i forhandlingene kunne unngåelse av begrepet kanskje stille britene i en bedre posisjon. Dette eksempelet viser hvor nøye diplomatene var med ordbruken i forhandlingene og hvor viktig det var for Storbritannia å unngå konflikt i forhandlingene. I denne oppgaven bruker jeg *baser* for enkelhets skyld, og fordi de blir omtalt som det i kildene og litteraturen.

13. november møtte britene Gaddafi og andre offiserer for å starte forhandlingene. Storbritannia hadde da allerede godtatt å trekke ut styrkene sine. Rask og ubetinget uttrekning var en forutsetning for utvikling av et nytt forhold. Det som hastet mest var kravet om å trekke styrkene fra Tobruk og El Adem, som skulle bli gjennomført innen 31. mars 1970. Dette tydeliggjør deres tilsynelatende ettergivne politikk. Britene godtok uttrekning blankt, men i virkeligheten var det svært pragmatisk politikk for å nå sine mål; «(...) it is quite clear that our main objectives cannot be pursued as long as our troops remain in the country. I think therefore that we are bound to try to gain Libyan confidence by falling in with their wishes for withdrawal at an early date».¹⁰⁸ Dette gjorde de til tross for at amerikanerne ba dem utsette datoen for uttrekningen da de selv ikke var i stand til å forlate Wheelus-basen innen en så kort tidsfrist. Selv om amerikanerne var viktige for britene tok ikke Stewart hensyn til forespørselen da han først og fremst ville sikre britiske interesser, og militær uttrekning var betingelsen for det.¹⁰⁹

Samtidig ønsket RCC at britene skulle fortsette å trene opp hæren og luftforsvaret¹¹⁰, og dette bidro til å nå målet om å holde Sovjetunionen utenfor:

In this context [at uttrekning ikke automatisk sikrer britenes mål], the preservation of our defense relationship with Libya is a key element in preventing Soviet penetration. [...] In other fields, such as oil supplies and behavior towards British and other foreign firms, Libyan policy is not yet clear. But if we satisfy Libyan wishes on withdrawal, and seek a mutual beneficial relationship on the defense

¹⁰⁶ M. Stewart til FCO Tripoli, ingen tittel, 7. november 1969, FCO 39/441, TNA.

¹⁰⁷ Mr. Howell til Private Secretary, P.Q. No. 34- Libya, 17. november 1969, FCO 39/441, TNA.

¹⁰⁸ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹⁰⁹ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹¹⁰ D. Maitland til FCO, Anglo-Libyan Relations, 14. november 1969, FCO 39/441.

field, we shall be giving ourselves the best chance of persuading the Libyans to behave sensibly over commercial and other matters.”¹¹¹

Ved å binde seg til Libya gjennom forsvarssamarbeid kunne britene sikre seg en fortsettende rolle i Libya, hindre sovjetisk innflytelse og i tillegg redusere forsvarsbudsjettet sitt. Militær uttrekning inkluderte ikke teknisk assistanse, våpensalg eller utlån av britiske offiserer, og disse var viktige komponenter for britenes evne til å utøve innflytelse i regionen også etter enden på *East of Suez*.

Samtidig viser sitatet også en usikkerhet rundt det libyske regimet og hvem som styrte. 7. desember ble et mislykket motkupp gjennomført av to ministre, noe som ble slått hardt ned på av RCC. Britene var midlertidig ikke sikre på om kuppforsøket var reelt, eller om det var en unnskyldning for RCC til å renske opp i regjeringa. Uansett ble konsekvensen av omorganiseringen som fulgte at RCC ytterligere strammet sin kontroll.¹¹² Det var derimot usikkert hva slags politikk de faktisk ville føre overfor Storbritannia og andre vestlige land.

We expect that H.M. Ambassador will be having further negotiations with the Libyans about the equipment and training of the Libyan armed forces and about other non-military aspects of our relationship with Libya in the next few weeks. Until these negotiations have taken place we will have no clear view of our future relationship with Libya as a whole, let alone what arrangements for training and arms supply there may be.¹¹³

I forhandlingene diskuterte de hvor mange briter som befant seg i basene og hvor mange som skulle trekkes ut av gangen. I tillegg godtok de kjøpet av tre Abbot-tanks og 27 panserbiler, og kom inn på temaet Chieftain tanks, en av datidens mest avanserte stridsvogner. Gaddafi aksepterte at salg av disse innebar betingelser fra britenes side, og ønsket å fortsette diskusjonen rundt disse ved en senere anledning.¹¹⁴ Britene tok også opp at Libya skyldte Storbritannia £200 000 for utstyr som ble overført til den libyske hæren da Storbritannia trakk sine styrker ut fra Benghazi i 1967: «Such a note would serve the dual purpose of reminding the Libyans that we have substantial claims against them and of drawing their attention to one of the for them disagreeable issues which is likely to arise in the course of the new negotiations».¹¹⁵

¹¹¹ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹¹² D. Maitland til M. Stewart, Libya: Annual report of 1969, 16. januar 1970, FCO 39/613, TNA.

¹¹³ FCO til ukjent mottaker, ingen tittel, 8. januar 1970, PREM 13/3298, TNA.

¹¹⁴ D. Maitland til FCO, Anglo-Libyan Relations, 14. november 1969, FCO 39/441.

¹¹⁵ D. Maitland til FCO, Negotiations on Withdrawal, 21. november 1969, FCO 39/441, TNA.

Dette virker litt motstridende da britene allerede hadde erkjent at basene var en tapt sak. De ville heller gi det opp for å etablere et nytt grunnlag. Ble forhandlingene da brukt for å hale ut tiden i håp om at situasjonen ville snu eller i påvente av et nytt kupp? Dette ble nevnt som en mulighet, men etter hvert som RCC og Gaddafi tok kontroll over Libya ble troen på et motkupp mindre. Det eneste som kunne fjerne Gaddafi fra makten var eventuelle interne stridigheter, men også dette ble mindre og mindre sannsynlig ettersom han festet grepet. I tillegg trodde ikke Stewart at et eventuelt regimeskift ville forbedre situasjonen: «[...] there is no reason to suppose that we can expect better terms in our negotiation from any other government that is likely to come to power in Libya».¹¹⁶ Argumentasjonen ble heller brukt for å sikre at forhandlingene fortsatte også etter at partene ble enige om militær uttrekning.¹¹⁷ Britene fryktet at RCC ville nekte å inngå forhandlinger på andre felt som var viktige for britene dersom de godtok militær uttrekning blankt.

BAC

BAC var en britisk flyprodusent som hadde inngått en kontrakt om luftforsvar med det gamle regimet i Libya. Dette ble et stort problem for britene da RCC ikke ønsket å gjennomføre kjøpet, og i tillegg ønsket tilbakebetaling av summen på 32,4 millioner pund som Libya allerede hadde betalt BAC før kuppet. Selv om BAC var en privat bedrift ble det en diplomatisk utfordring mellom landene fordi RCC mente den britiske regjeringa var ansvarlige for å løse det da regjeringa hadde vært involvert i inngåelsen av avtalen og burde løse konflikten om de skulle ha noe håp om forhandlinger på de andre feltene.¹¹⁸

Kontrakten var inngått våren 1968 som en reaksjon på 1967-krigen hvor Libya innså sin sårbarhet. Til da hadde den britiske regjeringen vært pådriver for en flyforsvarsavtale, men hadde etter dette kun en støttende rolle. Avtalen innebar en rekke missiler, kontrollgrupper, operasjonssenter, radar og kommunikasjonssystemer. Denne avtalen var verdt rundt 100 millioner pund, og i tillegg ble en avtale om støtte, opplæring og vedlikehold inngått våren 1969, verdt 20 millioner pund.¹¹⁹ Avtalene var upopulære blant mange libyere (som de unge offiserene) fordi det var så dyrt, og ansett som unødvendig gitt sine naboland. Som alltid ved slike store summer var det også mistanker om korrupsjon. Da RCC kom til makten ønsket de derfor ikke å gjennomføre avtalen, og BAC terminerte den 24. desember 1969. RCC mente

¹¹⁶ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹¹⁷ Ukjent avsender til H. Wilson, Libya, 12. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹¹⁸ R.C. Hope-Jones til Mr. Heyman og Mr. Renwick, Anglo/Libyan Relations, 6. juli 1970, FCO 39/636, TNA.

¹¹⁹ R.C. Hope-Jones til Mr. Heyman og Mr. Renwick, Anglo/Libyan Relations, 6. juli 1970, FCO 39/636, TNA.

avtalen var ugyldig fordi den ble inngått på korrumpert vis, og ble aldri godkjent i nasjonalforsamlingen. Da RCC fant ut at de over 30 millioner pundene Libya hadde betalt var borte, ble situasjonen enda verre, og de krevde pengene tilbake. De fikk 5 millioner i april 1970, men var fremdeles ikke fornøyde.

Begge parter viste interesse for en løsning, og RCC kunngjorde at BAC-konflikten var viktig for fremtidige relasjoner. Den britiske regjeringa ønsket i utgangspunktet å holde seg utenfor konflikten, men nestlederen major Jalud, som ledet forhandlingene, insisterte på at dette var en sak mellom to regjeringer. Britene ble dermed dratt inn i en konflikt de ikke helt kunne styre, men som de likevel var ansvarlige for. Konflikten halte ut, våren 1971 var den britiske regjeringa villige til å betale en ny *Air Defense Scheme* for rundt 10-12 millioner pund til Libya for å løse problemet.¹²⁰ Dette er utenfor oppgavens tidsperiode, men understreker at Storbritannia var villige til å gå langt for å sikre sine interesser, selv om det ikke løste utfordringene.

Chieftain tanks

Chieftain tanks var hovedutfordringen for et godt forhold mellom de to landene. Kong Idris regime hadde også inngått en avtale med den britiske regjeringa om å kjøpe 188 Chieftain Tanks, en av datidens mest avanserte stridsvogner.¹²¹ I denne konflikten var det RCC som ønsket å fullføre, mens britene var mer tilbakeholdne fordi de fryktet at Chieftain tanks ville destabilisere maktbalansen i Midtøsten og svekke Storbritannias forhold til Israel. De første månedene ønsket britene å utsette forhandlingene da de visste at det kom til å bli problematisk. Det som hastet mest var å avtale militær uttrekning, men britene fryktet at RCC da ville si seg fornøyd med å ha oppnådd hovedmålet sitt og nekte å inngå forhandlinger på andre felt som var viktige for britene. Derfor ble det viktig å understreke i avtalen om militær uttrekning i desember at diskusjonene rundt det fremtidige forholdet mellom landene måtte fortsette også etter dette.¹²² «We do not wish to discuss Chieftains in isolation,»¹²³ uttalte Stewart, Storbritannia ønsket heller å knytte den vanskelige forhandlingsrunden til forhandlinger om den nye relasjonen i helhet for å trekke ut tiden og ble mer kjent med RCC.

Since then, in pursuit of our objectives, and in order to defer a difficult situation on the supply of Chieftain tanks to Libya until we know more about the

¹²⁰ FCO til Cabinet, DOP, Anglo-Libyan Relations, 15. mars 1971, CAB 148/116, TNA.

¹²¹ D. J. Speares til Mr. Thomson, ingen tittel, 27. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

¹²² D. Maitland til FCO, Anglo/Libyan relations, 13. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹²³ M. Stewart til FCO, Chieftains for Libya, 23. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

revolutionary regime, we have aimed at a negotiation covering all aspects of the Anglo/Libyan relationship.¹²⁴

Ved å diskutere relasjonene mellom landene i sin helhet håpte britene at det ville gi nok tid til å etablere et godt forhold, og til å inngå avtaler på andre felt. Målet var å rekke dette før et eventuelt avslag om salg av stridsvognene ble kunngjort, da de visste at dette ville blitt svært negativt mottatt hos RCC.

If on the other hand the Libyans are still interested in buying Chieftains, they will draw the conclusion at an early stage that H.M. Government will only be persuaded to sell them Chieftains if progress is made on the other subjects I will have mentioned. The question will then be whether the Libyans want Chieftains badly enough to be willing to meet our "conditions". If they are so willing we should be prepared for them to move fast on these other questions.¹²⁵

De andre spørsmålene referert til her er nettopp trening av den libyske hæren og utstyr, og teknisk og kulturell assistanse. Disse var alternative former for innflytelse som ikke innebar ren militær maktbruk.¹²⁶ Britene brukte altså forhandlingene om Chieftains til å presse libyerne til å akseptere andre krav knyttet til etableringen av et nytt forhold. Storbritannias dilemma var vanskelig da det var problematisk både å selge og å ikke selge, men de utnyttet RCCs ønske om Chieftains til sin fordel hvor salg av Chieftain tanks ble brukt som lokkemiddel for å få Libya til forhandlingsbordet.

Problemet med Chieftain tanks var nettopp at de var så bra, og britene ønsket ikke at de skulle havne i hendene på et radikalt regime de ikke kunne påvirke. RCC kunne nemlig ikke garantere for at de ikke ville bli brukt mot Israel. Britene fryktet et mer ustabil Midtøsten, og salget ville også kunne ha negativ påvirkning på forholdet til Israel, som heller ikke fikk kjøpe Chieftain tanks. Britene hadde også vurdert fram og tilbake om de skulle selge til kong Idris' regime, og hadde til slutt havnet på å selge fordi det var et moderat regime. Med RCC falt denne begrunnelsen bort, og alle grunnene til å *ikke* selge var på nytt relevant.

På den andre siden har vi sett at britene ønsket et godt forhold til Libya, og salg av Chieftain tanks ville bidratt til dette. Å ikke selge kunne også påvirke Storbritannias forhold til andre land i Midtøsten. I verste fall så britene for seg at Sovjetunionen fikk større innflytelse i regionen: «We should expect in due course a great increase in Soviet influence in Libya if

¹²⁴ M. Stewart til H. Wilson, Libya, 11. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹²⁵ D. Maitland til FCO, Chieftains for Libya, 28. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

¹²⁶ D. Maitland til FCO, Chieftains for Libya, 28. desember 1969, PREM 13/3298, TNA.

Chieftains were refused and this would inevitably lead to a weakening of the NATO position in the Mediterranean». ¹²⁷ I tillegg ville britene tape økonomisk på det, og risikere at Libya nektet å betale de gjenværende kostnadene og nekte å handle med Storbritannia i fremtida.

Likevel valgte de våren 1970 å ikke selge Chieftains, og heller tilby Centurion og Vickers tanks. Disse var også populære og solgt mye av til andre land i Midtøsten, spesielt Israel. ¹²⁸ Diplomater og politikere vurderte fram og tilbake i flere måneder, men ønsket ikke å fullføre kontrakten og selge Libya de ønskede stridsvognene, som kunne bidra til å endre maktbalansen i regionen. ¹²⁹ Beslutningen om å ikke selge ble tatt på politisk grunnlag; «In present circumstances it would be clearly wrong to introduce into the Middle East a powerful new weapon held by no other Middle Eastern country, and which was not being supplied to Israel». ¹³⁰ Det ble politisk umulig for Storbritannia å gjennomføre salget til det radikale regimet også fordi det ville blitt sterkt kritisert på hjemmebane:

I still believe that the political arguments against our supplying Chieftains at the present time are overriding. In particular the public and parliamentary reaction to news of a decision to supply would be particularly hostile at a time when the Arab/Israel conflict has worsened. ¹³¹

Britene ønsket likevel ikke å lukke forhandlingsvinduet enda, de var fortsatt avhengige av å holde på libyerne i håp om å dra i land andre avtaler:

I suggest in the circumstances that we should not tell the Libyans that we refuse to sell Chieftains, but that we have not yet been able to reach a decision, and that we offer an alternative package of Centurion and Vickers. By this means we might avoid some of the unfortunate consequences of refusal to supply. ¹³²

Stewart visste at et definitivt nei til Chieftains-salg ville skape sterke reaksjoner i Libya, og ønsket derfor heller å hale ut tiden til de hadde fått etablert et bedre forhold med avtaler på andre felt. Gaddafi ga ikke opp kravet om Chieftain tanks i før 1971, men tok opp igjen forhandlingene et år senere og lovt å ikke bruke de mot Israel. Da utenriksministeren skulle redegjøre for for- og motargumentene overfor regjeringa, var det stort sett de samme som før.

¹²⁷ FCO og Ministry of Defense, Arms for Libya, dato ikke oppgitt, PREM 13/3298, TNA.

¹²⁸ Brenchley, *Britain and the Middle East: An Economic History 1945-87*, 184.

¹²⁹ R.C. Hope-Jones til Mr. Heyman og Mr. Renwick, Anglo/Libyan Relations, 6. juli 1970, FCO 39/636, TNA

¹³⁰ M. Stewart til DOP, Cabinet meeting, Supply of arms to Libya, 25. mars 1970, CAB 148/110, TNA.

¹³¹ M. Stewart til H. Wilson, Chieftains for Libya, 23. mars 1970, PREM 13/3298, TNA.

¹³² M. Stewart til H. Wilson, Chieftains for Libya, 23. mars 1970, PREM 13/3298, TNA.

I tillegg hevdet han at «Qadhafi is mentally unstable and is certainly completely unpredictable. We can never guarantee positive results from gestures designed to improve our relations while he remains in charge in Libya».¹³³ Chieftain tanks forble altså et stort hinder for forhandlinger og for å forbedre relasjonen mellom de to landene. En annen konflikt som også skulle prege relasjonen i lang tid var den finansielle avtalen.

Den finansielle avtalen

I midten av oktober ble spørsmålet om den finansielle avtalen tatt opp, som var en del av avtalen fra 1953 og sikret Libya 2,75 millioner pund i året. Libyas utenriksminister Buaisir sa de ikke kunne finne noen dokumenter som viser til avviklingen av den finansielle støtten fra 1965 da avtalen ble revidert, og mente Storbritannia burde betale «leien» på 16,25 millioner for sine fasiliteter i Libya.¹³⁴ I disse forhandlingene ble metaforen om at Storbritannia bodde i et hus uten å betale leie brukt av RCC, mens Storbritannias motsvar var «If your friend invites you to live in his villa rent free what would you say if, when he moves on, his successor asks you for back rent?»¹³⁵

Den finansielle avtalen var behovsbasert:

Before the end of each succeeding period of five years during the currency of this Agreement, the United Kingdom Government will, taking into account the needs of Libya in consultation with the Government of Libya, undertake to give such suitable financial assistance annually during the following period of five years as may be agreed between the two governments.¹³⁶

Det var opp til Libya å bevise at de hadde reelle behov for støtte, noe Storbritannia mente de ikke hadde på grunn av oljen- en unnskyldning for å redusere kostnadene sine. RCC sto likevel på kravene: «They may aspire to squeeze us out of Libya by financial pressure and we should be well advised to consider how much our facilities in Libya are worth to us».¹³⁷ Storbritannia ønsket enten å betale «leien» og fortsette å bruke de militære fasilitetene til avtalen gikk ut, eller ikke betale og sette i gang en rask uttrekning. Ettersom basene ikke var like nyttige så de

¹³³ Alexander Douglas-Home (utenriksminister) til DOP, Cabinet meeting, Chieftains for Libya, 10. mars 1972, CAB 148/122, TNA.

¹³⁴ P. Wakefield til FCO, ingen tittel, 19. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

¹³⁵ D. Maitland til FCO, Anglo-Libyan Treaty, 16. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

¹³⁶ Treaty of Friendship and Alliance between Her Majesty in respect of the United Kingdom of Great Britain and Northern Island and His Majesty The King of the United Kingdom of Libya (with Military and Financial Agreement and Exchange of Notes), Benghazi 29. juli 1953, ratification Benghazi 7. desember 1953.

¹³⁷ D. Maitland til FCO, Anglo-Libyan Treaty, 16. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

det som mest hensiktsmessig å unngå tilbakebetaling, og heller satse på et helt nytt forhold. Forhandlingene kunne bli langvarige og ville, slik de så det selv, muligens gjøre Storbritannia i stand til å utøve sine rettigheter i henhold til avtalen til den formelt gikk ut i 1973.¹³⁸

Problemet var at avtalen om å kutte den finansielle støtten mest sannsynlig var en muntlig avtale med kong Idris personlig, da heller ikke FCO fant noen skriftlig avtale i sine arkiv. Uavhengig av om det fantes en skriftlig avtale eller ikke mente RCC at Storbritannia burde kompensere Libya for bruk av fasiliteter.¹³⁹ En diplomat i FCO uttalte at: «Overall, the question of the subsidy is a mare's nest. [...] The upshot seems to be that we cannot present the Libyans very easily a well-documented account of the discussions which led up to the abolition of the subsidy».¹⁴⁰ Britene hadde altså ikke sitt på det rene, men ønsket ikke å betale tilbake dersom de ikke skulle få bruke basene ut avtaletiden.

I disse forhandlingene er det interessant at den årlige summen på 3,25 millioner pund ble så viktig, for fem år til sammen 16,25 millioner. I det store og det hele var det ikke mye penger for Storbritannia å betale dersom de virkelig ønsket å etablere et godt forhold til RCC, som var det uttalte målet. Likevel uttalte utenriksministeren:

[...] you should make it clear that there can be no question of HMG's going back on the 1965 agreement that no financial subsidy was due for the period thereafter, nor of HMG's payment or 'rent' or any other alternative formula which the Libyans might employ to cover the period from 1965 until the present time.¹⁴¹

I motsetning til forhandlingene om Chieftains gjorde Storbritannia det klart og tydelig at de *ikke* kom til å betale tilbake summen for den utgåtte finansielle avtalen. Likevel fortsatte forhandlingene rundt den og det er derfor nærliggende å anta at britene brukte summen som et agn for Gaddafi for å holde forhandlingene gående, selv om Storbritannia aldri betalte tilbake pengene. Britene var villige til å gi visse konsesjoner såfremt det innebar fordeler for Storbritannia, men ikke når det gikk imot deres øvrige politikk. I en tid med nedskjæringer ønsket ikke Storbritannia å betale tilbake over 16 millioner pund for en avvirket avtale. De hadde ingen garanti for at forholdet skulle bedres ved å godta kravet, og det ville slik sett vært lite populært å «kaste bort» pengene om man ikke fikk noe igjen. I motsetning til de militære basene, som var en forutsetning for å i det hele tatt fortsette forhandlinger, var konflikten rundt

¹³⁸ D. Maitland til FCO, Anglo-Libyan Treaty, 16. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

¹³⁹ M. Stewart til FCO Tripoli, British Financial Assistance to Libya, 5. desember 1969, FCO 39/441, TNA.

¹⁴⁰ E. Clay til D. J. Speares, Anglo/Libyan Financial Agreement, 21. oktober 1969, FCO 39/441, TNA.

¹⁴¹ M. Stewart til FCO Tripoli, British financial assistance to Libya, 5. desember 1969, FCO 39/441, TNA.

den finansielle avtalen lettere for britene å forsvare; den innebar ingen imperialistisk undertone som var lett å kritisere. For libyerne symboliserte derimot den «ubetalte leien» nettopp imperialisme, og det var derfor en viktig prinsipiell kamp for dem. Også denne konflikten forble uløst til 1971 da eventuell kompensasjon for nasjonaliseringen av oljen var avhengig av den finansielle avtalen.¹⁴²

¹⁴² Peter Tripp (ambassadør i Libya) til FCO, BP Nationalisation, 13. desember 1970, PREM 15/593, TNA.

5. Lyktes Storbritannia i sin politikk?

I januar 1970 skrev den britiske ambassadøren en årsrapport til utenriksministeren. Den er svært nyttig for å forstå hva slags syn Storbritannia hadde på RCC og Gaddafi, hva britene hadde oppnådd så langt og hva de ønsket videre. Rapporten vektlegger den enorme forandringen på kort tid, fra å være et føydalt kongedømme som i liten grad deltok i den arabiske politikken, til å bli en revolusjonær og radikal republikk.¹⁴³ Kong Idris reaksjonære regime var føyelig overfor britenes interesser, men etter revolusjonen var landet preget av den arabiske nasjonalismen og førte en mer aggressiv innen- og utenrikspolitikk som var grunnleggende anti-vestlig.

Britene var ikke imponert over regimet, unge og uerfarne ledere, en paralyisert administrasjon og katastrofal økonomi. Likevel fortsatte den viktige oljeeksporten, men det var varslet kamper om høyere priser for oljeselskapene.¹⁴⁴ Dette var ikke positivt for Storbritannia, men dyrere olje var en liten pris å betale så lenge de fortsatt hadde tilgang.

Andre skadelidende var britiske bedrifter. Avtalen mellom British American Tobacco Company og Libya ble brutt i november, og Barclays Bank DCO og andre utenlandske banker ble brått «libyanised». Noen britiske beboere varslet om trakassering, og flere ble utvist fra landet. Den britiske ambassaden i Tripoli ble også utsatt for hærverk under jubileet for Balfour-deklarasjonen¹⁴⁵ hvor hundrevis av libyere demonstrerte og angrep ambassaden.¹⁴⁶ Alt i alt en lite betryggende situasjon for britene. Likevel skrev ambassadøren:

As we seek to achieve our objectives in Libya it is important that we should make allowance for the youth, inexperience and compelling need for self-justification of the country's new rulers. We must not rush them but try to persuade them that our friendship and co-operation will serve their interests.¹⁴⁷

Tålmodighet og overbevisning om at samarbeid med britene var til Libyas beste viser en grunnleggende forsiktig politikk hvor britene tillot mer enn de ville gjort under andre omstendigheter for å sikre sine interesser. Som vi så i forhandlingene la ikke britene seg helt flate, men de strakte seg langt for å tilfredsstille Libya for å nå sine mål sammenliknet med politikken før kuppet.

¹⁴³ D. Maitland til M. Stewart, Libya: Annual report of 1969, 16. januar 1970, FCO 39/613, TNA.

¹⁴⁴ D. Maitland til M. Stewart, Libya: Annual report of 1969, 16. januar 1970, FCO 39/613, TNA.

¹⁴⁵ Den 2. november 1969 var det 52 år siden den britiske utenriksministeren Arthur Balfour erklærte sin støtte til «å opprette et nasjonalt hjem for jødene».

¹⁴⁶ D. Maitland til M. Stewart, Libya: Annual report of 1969, 16. januar 1970, FCO 39/613, TNA.

¹⁴⁷ D. Maitland til M. Stewart, Libya: Annual report of 1969, 16. januar 1970, FCO 39/613, TNA.

De uttalte målene var i januar 1970 først og fremst å hindre at Libya falt under sovjetisk eller annen fiendtlig innflytelse, og at «the export of Libyan oil to Britain and Western Europe, by British companies amongst other, should proceed without hinderance».¹⁴⁸ Videre ønsket de at britiske bedrifter ikke skulle bli diskriminerte og at det britene som oppholdt seg i Libya skulle få leve i ro og fred, samt at Libya skulle forbli i *sterling area* og følge reglene for hva det innebar. Dette avsluttende kapittelet vil drøfte hvor vidt britene klarte å oppnå målene sine.

Nassers Egypt og Sovjetunionen

Disse målene var grunnlaget for Storbritannias politikk i Libya 1969 og 1970. De klarte å holde Sovjetunionen utenfor, men dersom Egypt kan kategoriseres som «annen fiendtlig innflytelse» mislyktes de på dette punktet. Egypt mottok økonomisk og militær støtte fra Sovjetunionen, og utgjorde derfor en politisk trussel mot Libya for Storbritannia. Egypt var ledet av Nasser, Gaddafis store helt og forbilde. Nasser og den arabiske nasjonalismen var svært populær blant mange i Libya, men det ser ikke ut til at Egypt utøvde stor innflytelse over libysk interne anliggende de første månedene.

But this means he [Gaddafi] was nurtured on the outpourings of Cairo Radio, and he and his colleagues have a deep admiration for President Nasser as the inspiration of the Arab Revolution. This emotional commitment has been translated into an increasingly close political commitment. But while many Libyans share the Revolutionary Command Council's enthusiasm for Nasser personally, it is important to realise that this enthusiasm does not include a welcome to the spread of Egyptian influence in Libya. [...] Under the King the Libyan Government was antagonistic about Egyptian influence but the people had a warm regard for the United Arab Republic¹⁴⁹ and its leader. Under the revolution the Revolutionary Command Council have managed to create the condition there the Government embraces all things from over the Eastern border, but the people have come to dislike the Egyptians to the point of hatred.¹⁵⁰

Dette sitatet er hentet fra høsten 1970, men belyser problematikken mellom Libya og Egypt godt. Det ideologiske grunnlaget til Nasser hadde stor popularitet, men egyptisk nærvær i form av lærere, militære enheter, bedrifter, leger og politiske rådgivere var mindre populært. Dette

¹⁴⁸ D. Maitland til FCO, 5. januar 1970, gjengitt i Mr. Hannam (Chargé d' Affairs) til FCO, The first year of the revolution in Libya, 1. september 1970, FCO 39/613, TNA.

¹⁴⁹ Egypt gikk under navnet Forente arabiske republikk (United Arab Republic) på grunn av unionen mellom Egypt, Syria og Jemen fra 1958 til 1961, men navnet besto fram til 1971. Oppgaven bruker Egypt for enkelthets skyld.

¹⁵⁰ M.P.V. Hannam (Chargé d' Affairs) til FCO, The first year of the revolution in Libya, 1. september 1970, FCO 39/613, TNA.

var spesielt fremtredende i Kyrenaika som grenset til Egypt, og det var denne regionen som i størst grad hadde støttet kong Idris, og hvor opposisjon mot revolusjonen var størst.

Storbritannias politiske mål om å holde fiendtlige innflytelser ute var på én måte en allerede tapt sak da Nassers arabiske nasjonalisme på mange måter var grunnlaget for revolusjonen. Hovedfienden var likevel Sovjetunionen, som skulle komme til å støtte også Libya både økonomisk og militært. Men Gaddafi var en sterk motstander av kommunismen og deres ateisme, så deres samarbeid var ytterst pragmatisk og preget av tankegangen om at «min fiendes fiende er en min venn». Utover det var Libya kjent for sin fremmedfrykt, og de hadde fordelen av oljepenger, noe som gjorde landet mindre økonomisk avhengig av Sovjetunionen.

De britiske diplomatene var derfor uenige om hvorvidt Sovjetunionen utgjorde en reell trussel eller ikke. Det ble blant annet påpekt at «Qaddafi has made it quite clear that he has not get rid of the Americans and ourselves in order to leave a vacuum for the Russians to fill,»¹⁵¹ og at oljen derfor var av større bekymring.

Nasser døde høsten 1970, og Storbritannia undersøkte da om Gaddafi kunne ta over som leder i den arabiske verden, noe som ville gjort anglo-libysk samarbeid enda vanskeligere. Ut fra vurderingene fra britiske ambassadører i en rekke arabiske land var dette svært lite trolig:

Frankly, so far as Jordanian and Palestinian opinion as of now is concerned, I doubt if Qaddafi would stand a snowflake's chance in hell of inheriting Nasser's mantle. He is widely regarded here as very immature, if not slightly balmy young man. King Hussein, indeed, described him to my Ambassador recently as 'a nut case'.¹⁵²

Rapporten fra Egypt underbygde også dette da ambassadøren oppsummerte egypternes oppfatning av Gaddafi slik: «He seems a man of 28 with the mentality of 18!».¹⁵³ Et mer moderat Egypt og liten sannsynlighet for at Gaddafi kunne ta over rollen etter Nasser var gode nyheter for britene. Gaddafis arabiske nasjonalisme vokste seg likevel bare sterkere med årene og forble en uløst utfordring for Storbritannia, spesielt angående oljen.

¹⁵¹ R.C. Hope-Jones til Mr. Renwick og P. Adams (FCO), ingen tittel, 3. september 1970, FCO 39/613, TNA.

¹⁵² Ben Strachan (Amman) til R. C. Hope-Jones, Colonel Qaddafi, 6. november 1970, FCO 39/622, TNA.

¹⁵³ Richard A. Beaumont (Kairo) til R. C. Hope-Jones, Colonel Qaddafi's position in the Arab world, 27. oktober 1970, FCO 39/622, TNA.

Olje

Da Suezkanalen ble stengt i 1967 ble det tydelig for Storbritannia at det var farlig å være avhengig av olje fra Midtøsten. Britene var sårbare på dette punktet. Det ble opprettet en komité og foretatt kartlegging av oljetilgangen og mulige tiltak for å sikre landets oljeinteresse. 60% av Storbritannias oljeimport kom fra Midtøsten, som i rapporten ikke inkluderte Libya.¹⁵⁴ Landet nevnes som økende konkurrent til Midtøsten, og som spesielt verdifull fordi det var billig å produsere og god kvalitet, og ikke minst kortere transport. Storbritannia erkjente at det var fare for lokale krigsutbrudd som kunne ødelegge oljeinstallasjonene, spesielt etter Storbritannias uttrekning fra den persiske gulfen i 1971. Dette ble ikke vurdert som spesielt skadelig for Storbritannia fordi de hadde flere leverandører. Det de var bekymret for var at landene i Midtøsten, Libya og Algerie inkludert, skulle slå seg sammen om en felles embargo, selv om dette ikke ble ansett som sannsynlig. Gitt Israel-konflikten var Storbritannia likevel nødt til å forberede seg på en potensiell arabisk oljeembargo, men hypotesen var at det ikke ville kunne vare mer enn 90 dager, og at det burde være utgangspunktet for Storbritannias sikringspolitikk. Tiltakene gikk ut på å øke kapasiteten for lagring av olje. De trengte en reserve som kunne vare i tre måneder dersom en konflikt i Midtøsten skulle bryte ut, og det var nødvendig å diversifisere oljeindustrien.¹⁵⁵ Dette ble ikke gjennomført da det var bekymringer om hvordan oppsamlingen og lagringen av olje ville påvirke betalingsbalansen, og de sikret en lagringskapasitet på 70 dager, som også ble praktisert i andre europeiske land. Denne ble anbefalt oppjustert til 90 dager igjen høsten 1969, men påpekte at de også hadde andre oljealternativer i Iran, Nigeria og Amerika.¹⁵⁶

Dette viser hvor opptatt britene var av oljetilgangen, og at de var forberedt dersom noe truet handelen. Men risikovurderingen ble oppjustert etter erfaringer med det nye regimet:

[...] Qadhafi is reported as having said “Libya has done without oil for 5000 years and if necessary she can do without oil for another ten”. As Mr. Hope-Jones [NAD] has said in his minute of 3 September to Sir P. Adams [FCO], security of oil supplies must be our greatest concern, and Qadafi’s statement quoted above indicates just how vulnerable we are with the new regime.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Midtøsten her: Saudi Arabia, Kuwait, Irak, Abu Dhabi, Oman, Bahrain, Syria, Dubai og Iran.

¹⁵⁵ Ministry of Power til H. Wilson, Background to the problem, 3. mai 1968, PREM 13/3327, TNA.

¹⁵⁶ Ministry of Technology til H. Wilson, Security of Oil Supplies, 26. mars 1970, PREM 13/3327, TNA.

¹⁵⁷ Alec Ibbot (NAD) til Julian F. Walker (leder av NAD), 7. september 1970, FCO 39/613, TNA.

Dette var vel å merke fra høsten 1970, etter at de konservative tok over for Labour. Gaddafis sitat understreker uansett hva slags retorikk han brukte og demonstrerer at Storbritannia med rette var bekymret for tilgangen til olje.

Forsikringen om at RCC visste de var avhengige av det europeiske markedet var derfor svekket, Gaddafi var villig til å gå langt for å føre den politikken han trodde på. Oljen tok derfor over som topp prioritet for britenes politikk. Sovjetunionen var fremdeles en trussel, og Libya hadde kontakt med dem. På kort sikt var derimot oljetilgangen et viktigere mål enn at Libya skulle knytte seg til Sovjet, fordi det var ansett som lite sannsynlig at de to landene ville utvikle et spesielt nært forhold.

RCC startet forhandlinger med oljeselskapene og ønsket at mer skulle komme den libyske befolkningen til gode. Dette innebar strengere regulering og dyrere drift for selskapene, og temaet føyer seg inn i en større fortelling om splittelsen mellom land og oljeselskaper, hvor OPEC og nasjonalisering av olje utfordret *the majors* eller *the seven sisters*.¹⁵⁸ Storbritannia ønsket ikke å involvere seg for mye i forhandlingene mellom RCC og oljeselskapene. Tilgang ble ansett som viktigere enn pris, og oljeselskapene var for svake til å ta opp kampen mot OPEC alene. I desember 1971 nasjonaliserte Libya BPs eiendeler i landet som hevn for at Iran tok de arabiske øyene Abu Musa og Tunb-øyene i forbindelse med britenes militære uttrekning fra *East of Suez*.¹⁵⁹ To år senere ble alle utenlandske oljeselskaper nasjonalisert, og OPEC innførte oljeembargo mot alle land de mente støttet Israel under Yom-Kippur-krigen.¹⁶⁰ Målet om uforstyrret eksport av libysk olje til Storbritannia og Vest-Europa var derfor mislykket, i likhet med de kommersielle og finansielle interessene.

¹⁵⁸ De dominerende oljeselskapene Exxon, Texaco, Standard of California, Gulf, Mobile, BP, Shell, fra Anderson, Jack. *Fiasco*, (New York: Times Books, 1983).

¹⁵⁹ M. P. V. Hannam til FCO, Nationalisation of B.P., 9. desember 1971, PREM 15/593, TNA.

¹⁶⁰ Sanders, *Losing an Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*, 121.

6. Konklusjon

Storbritannias politikk må sees i lys av mange kontekster. På hjemmebane slukte det voksende velferdssystemet stadig større summer, og landet søkte seg i større grad mot Europa av økonomiske og sikkerhetspolitiske grunner. Nødvendige forsvarskutt og anti-imperialistisk ideologi førte til beslutningen om å trekke seg militært ut fra *East of Suez*, og la dermed grunnlaget for britenes politikk overfor Libya da kuppet fant sted høsten 1969. Gaddafis revolusjon var et sterkt brudd med monarkiet Libya under kong Idris, og relasjonene til Storbritannia. Den arabiske nasjonalismen var ideologisk anti-vestlig, og utfordret britenes ønske om å trekke seg fra forpliktelser overfor arabiske land på en fredelig og ordentlig måte.

Storbritannia håndterte kuppet på en pragmatisk måte: de valgte å *ikke* intervensjonere på vegne av sin gamle klient fordi de prioriterte sine egne interesser. Av disse var oljen viktigst, men etter kuppet også å hindre sovjetisk innflytelse. I tillegg hadde britene kommersielle og finansielle interesser i landet, og ønsket at britiske bedrifter og deres ansatte skulle fortsette sin virksomhet i fred uten diskriminering fra RCC. For å sikre seg disse målene valgte Storbritannia de første månedene å føre en tilsynelatende ettergiven politikk utad hvor de godtok militær uttrekning og å terminere avtalen fra 1953 for å danne best mulig grunnlag for framtidige gode relasjoner. Håndteringen av kuppet viste dermed kontinuitet med deres øvrige politikk om nettopp militær uttrekning og redusering av forpliktelser. Britene ønsket å danne et nytt fundament for deres relasjon til Libya, men ikke for enhver pris: i forhandlingene med RCC motsatte britene seg en rekke krav, men forsøkte samtidig å holde de ved forhandlingsbordet. Strategien var, som *East of Suez*, alternative former for påvirkning: finansiell, teknisk, militær og kulturell assistanse.

Storbritannia understrekte sin posisjon som frigjører under andre verdenskrig og bidragsyter til Libyas selvstendighet og videre utvikling, og forsøkte å overbevise dem om at et anglo-libysk samarbeid var til det beste for begge parter. Britene kunne ha brukt hardere forhandlingsteknikker og truet med både intervensjon og fordømmelse, og det europeiske oljemarkedet som libyerne var avhengige av- men dette ville brutt med Labours ideologiske grunnlag og blitt dårlig mottatt. Videre ville de risikert total utestenging, økt sovjetisk innflytelse, forhandlingsstopp, og ikke minst å bli dratt inn i en potensiell langvarig og ressurskrevende konflikt. Den beste løsningen var derfor å tilfredsstille RCC ved å anerkjenne tidlig og å trekke seg ut fra militærbasene for å gi seg selv den beste sjansen for et nytt forhold, men også fordi stemte overens med Labours generelle politikk.

Utenriksminister Stewart så seg relativt fornøyd med resultatet våren 1970: «Our relationship with the Libyan Government has encountered some difficulties but has been reasonably satisfactory given the character of the regime».¹⁶¹ Forholdet mellom landene ble likevel bare dårligere med årene, og Libya vendte seg i større grad mot Sovjetunionen. Storbritannias diplomatiske relasjoner til Libya var spesielt dårlig etter som Gaddafi støttet en rekke ulike frigjøringsbevegelser, blant annet *Irsih Republican Army*, og demonstrasjoner utenfor ambassaden i London førte til at en politikvinne ble drept i 1984. Libya var i mange år isolert fra verdenssamfunnet etter FN-sanksjoner mot landets støtte til terrorvirksomhet, men ble igjen integrert i verdensøkonomien på 2000-tallet da Gaddafi tok avstand fra terrorisme og gav opp sitt atomvåpenprogram.¹⁶² Dette tok en brå slutt da den arabiske våren førte til opprør i Libya i 2011, hvor FN fordømte Gaddafis voldsbruk og NATO intervenerte for å beskytte den libyske befolkningen. Dette resulterte i at Gaddafi ble drept, etter 42 år ved makten.

I lys av dette er det spennende å se hvordan Storbritannia håndterte kuppet i 1969. I stedet for å intervenere valgte de heller å anerkjenne og forlate basene uten kompensasjon i håp om å etablere et godt forhold til RCC for å sikre sine interesser.

¹⁶¹ M. Stewart til H. Wilson, Chieftains for Libya, 23. mars 1970, PREM 13/3298, TNA.

¹⁶² Vandewalle, Dirk. *A History of Modern Libya*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 173.

7. Primærkilder

CAB 148- Cabinet Office, Defense and Oversea Policy Committee

CAB 148/110	Meetings 1-11 (1970 Jan 16 - May 17); Papers 1-5 (1970 Jan 8 - Jan 23)
CAB 148/116	Papers: 11-63
CAB 148/122	Papers 13-61

FCO 39- North African and East African Department

FCO 39/382	Coup d'etat Libya
FCO 39/383	Coup d'etat Libya
FCO 39/386	General situation following Libyan coup d'etat
FCO 39/441	Defense review of Anglo-Libyan Treaty
FCO 39/613	Annual review and political situation one year after the revolution
FCO 39/622	Political status in the Arab world of Colonel Qadhafi
FCO 39/636	Reappraisal of political relations between Libyan Arab Republic and UK

FCO 59- Economic Relations Department

FCO 59/561	UK sterling agreement with Libya
------------	----------------------------------

PREM 13- Prime Ministers Papers, Harold Wilson

PREM 13/2758	LIBYA. Internal situation: coup d'etat; revision of UK - Libya defence treaty; arms for Libya; proposed withdrawal of UK forces
PREM 13/3298	LIBYA. Internal situation: withdrawal of UK forces, 31 March 1970; supply of Chieftain tanks
PREM 13/3327	Oil supply in the Middle East report of working party set up to consider security of supplies

PREM 15- Prime Ministers Papers, Edward Heath

PREM 15/593 Libyan government seizure of BP's oil assets in Libya

8. Litteraturliste

- Anderson, Jack. *Fiasco*. New York: Times Books, 1983.
- Arnold, Guy. *The Maverick State. Gaddafi and the New World Order*. London & New York: Casell, 1996.
- Bennet, Gill. *Six Moments of Crisis: Inside British Foreign Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Blundy, David og Lycett, Andrew. *Gaddafi and the Libyan Revolution*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1987.
- Brenchley, Frank. *Britain and the Middle East: An Economic History 1945-87*. London: Lester Crook Academic Publishing, 1989.
- Brown, L. Carl. *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*. London: I.B. Tauris, 2001.
- Burk, Kathleen. *The British Isles since 1945*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Edmunds, Timothy, Jamie Gaskarth og Robin Porter, red. *British Foreign Policy and the National Interest: Identity, Strategy and Security*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2014.
- Hughes, Geraint. *Harold Wilson's Cold War. The Labour Government and East-West politics, 1964-1970*. Woodbridge: Royal History Society, 2009.
- Joyce, Miriam. *Ruling Shaikhs and Her Majesty's Government: 1960-1969*. London: Frank Cass, 2003.
- Kaiser, Wolfram og Staerck, Gillian. *British Foreign Policy, 1955-64: Contracting Options*. Contemporary History in Context. Basingstoke: Macmillan, 2000.
- Kelly, John Barrett. *Arabia, the Gulf and the West*. New York: Basic Books, 1980.
- McNamara, Robert. *Britain, Nasser and the balance of power in the Middle East, 1952-1967: from the Egyptian revolution to the Six-Day War*. London: Frank Cass, 2003.
- Reynolds, David. *Britannia Overruled: British Policy and World Power in the Twentieth Century*. Hoboken: Taylor and Francis, 2013.
- Pargeter, Alison. *Libya: The Rise and Fall of Qaddafi*. New Haven: Yale University Press, 2012.
- Petersen, Tore T. *Richard Nixon, Great Britain and the Anglo-American Alignment in the Persian Gulf and Arabian Peninsula: Making Allies out of Clients*. Brighton: Sussex Academic Press, 2009.
- Petersen, Tore T. *The Decline of the Anglo-American Middle East, 1961-1969: A Willing retreat*. Brighton: Sussex Academic Press, 2006.
- Sanders, David. *Losing an Empire, Finding a role: British Foreign Policy since 1945*. Houndmills: Macmillan, 1990.
- Self, Robert. *British Foreign and Defense Policy since 1945: challenges and dilemmas in a changing world*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Tosh, John. *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of Modern History*. 6th edition. Harlow: Pearson Education, 2015.
- Vandewalle, Dirk. *A History of Modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Vandewalle, Dirk. *A History of Modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Vickers, Rhiannon. *The Labour Party and the World: Labour's Foreign Policy since 1951. Volume 2*. Manchester University Press, 2011.
- Wright, John L. *A History of Libya*. London: Hurst, 2010.
- Yergin, Daniel. *The Price: the epic quest for oil, money and power*. London: Simon & Schuster, 2008.

Øveraas, Ole A. «Labour og enden på *east of Suez*: Militær uttrekking, ikkje politisk oppgjeving.» Mastergradsavhandling, O. A. Øveraas, 2011.